

ALOJZY SZUDROWICZ – KCYNIA

BIBLIOTEKA KLASZTORU KARMELITÓW W KCYNIA

Dzieje zakonu karmelitów w Kcyni obejmują lata 1612-1835. W 1593 r. nastąpił podział wśród karmelitów: powstaje zakon karmelitów bosych i karmelitów pozostających przy dawnej regule, zwanych popularnie trzewiczkowymi. Właśnie ci ostatni zostali w 1612 r. sprowadzeni przez mieszkańców Kcyni. Fundacja zakonu przypadła na okres niezwyklego ożywienia religijnego po soborze w Trydencie. Kcynianie, będący wcześniej fundatorami kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, przekazali go karmelitom, na co uzyskali zgodę arcybiskupa Wojciecha Baranowskiego i kapituły gnieźnieńskiej. Podstawy do dalszego rozwoju fundacji stworzył zapis starosty kcyńskiego Piotra Czarnkowskiego, nadający karmelitom 11 działek w mieście i około 25 ha ziemi. Kcyński Karmel wchodził w skład prowincji polskiej, a od 1713 r. prowincji wielkopolskiej. W XVII w. w konwencie żyło przeciętnie 10-11 zakonników, a w XVIII w. liczba ich wzrosła do 17. Spadek nastąpił w początkach XIX w. W 1811 r. w konwencie żyło już tylko 8 karmelitów. Klasztor został rozwiązany decyzją władz pruskich w 1835 r. Duchowe oddziaływanie Karmelu wykraczało daleko poza najbliższą okolicę Kcyni, czego najlepszym przykładem był rozwinięty przez karmelitów kult Cudownego Pana Jezusa Kcyńskiego.

Konwent kcyński posiadał dość bogatą bibliotekę, której księgozbiór po likwidacji klasztoru uległ rozproszeniu; książki zostały rozdzielone między biblioteki dekanalne¹. Spis książek biblioteki karmelitów w Kcyni został podany w „Inventarium” z 1681 roku². Księgozbiór liczył 377 pozycji, dodatkowo

¹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie (dalej: AKMG), sygn. Kcynia AKM II 76/8, Zniesiony klasztor karmelicki w Kcyni 1812-1834, k. 84.

² Archiwum Karmelitów w Krakowie, sygn. AKKr 297/162, *Inventarium suppellectilis ecclesiae ac conventus Kcyniensis*, k. 13-21 (dalej: *Inventarium*). Drugi inwentarz biblioteki klasztornej w Kcyni znalazł się w Opisie Kościoła i wszystkich artykułów kościelnych po XX Karmelitach w Kcyni z 1836 r.; AKMG, sygn. Kcynia AKM II 76/26, Srebra i biblioteka klasz-

na oddzielnej liście zapisano 12 ksiąg liturgicznych. Książki opisano na kolejnych kartach „Inventarium” w dwóch kolumnach, przyjmując kryterium ich wielkości. Znaczna część podanych ksiązek miała tylko streszczone tytuły, stąd trudności z ich identyfikacją. W wielu miejscach nie wymieniono autorów. Przeprowadzający spis ojcowie, Bertold Wojaczewski i Kazimierz Szoldrowicz, nie byli w stanie bliżej określić niektórych znacznie zniszczonych ksiązek, stąd przy tych pozycjach zapisali „bez początku i końca” („sine principio et fine”). Spis nie porządkuje księgozbioru tematycznie, uwzględnił tylko wielkość ksiązek w trzech formatach (in folio, in quarto, in octavo)³. W podanym niżej opisie księgozbioru przyjęto podział oparty na treści omawianych dzieł.

K s i ę g i l i t u r g i c z n e, które zapisano oddzielnie, liczyły 7 mszałów, 2 antyfonarze, po jednej agendzie i graduale oraz *Martyrologium Romanum*.

P i s m o Ś w i ę t e i e g z e g e z a b i b l i j n a. W księgozbiorze znajdowały się różne wydania Biblii, zarówno po łacinie, jak i po polsku: *Nowy Testament*⁴ w tłumaczeniu na język polski, *Biblia polska*⁵ Jakuba Wujka w 2 egzemplarzach. A ponadto, oddzielnie, *Księgi Proroctw i Psalmów*⁶ po łacinie. Zapewne dla codziennego użytku służyło 12 ksiązeczek z psalmami, zaś mały („in parvo”) *Nowy Testament*⁷ dla udających się w podróż. Liczne pozycje dotyczyły egzegezy Pisma świętego. Wśród nich były zapisane, m.in. Kasjodora *Exposito Psalmorum*⁸, św. Jana Chryzostoma komentarze do *Listów św. Pawła*⁹, jezuita Adriana Junga *Synopsis novi Evangelii*¹⁰, Jana Wild (Ferus), wybitnego kaznodziei niemieckiego, teksty do Nowego Testamentu.

O j c o w i e K o ś c i o ła. Wśród nich największą popularnością cieszył się św. Augustyn, znajdował się tu jego *Enchiridion*¹¹. Dzieła św. Ambrozego były w dwóch tomach, a ponadto świętych: Cypriana, Cyryla, Dionizego, Jana Chryzostoma, Sacerdosa, Epifaniasza i Grzegorza Wielkiego.

T e o l o g i a. Teologię średniowieczną otwierał Piotr Lombard, biskup paryski. Dwukrotnie podano autorstwo jego ksiązek, raz były to *Kazania (Conciones)*¹², a po raz drugi zapisano tylko nazwisko „Petri Lombardi”¹³. Być może

---

torna, k. 13v-26v. Księgozbiór liczył 907 pozycji. Nie był jednak w pełni reprezentatywny dla Kcyni, gdyż w jego składzie znalazły się książki po zlikwidowanym klasztorze Karmelitów w Bydgoszczy; zob. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Regencja w Bydgoszczy, sygn. IIa 130, k. 23.

³ Zob. H. Szwejko w s k a, *Książka drukowana XV- XVIII w. Zarys historyczny*, Wrocław 1983, s. 63- 65.

⁴ *Inventarium*, poz. 104.

⁵ Tamże, poz. 13.

⁶ Tamże, poz. 283, 361.

⁷ Tamże, poz. 358.

⁸ Tamże, poz. 62.

⁹ Tamże, poz. 17.

¹⁰ Tamże, poz. 115.

¹¹ Tamże, poz. 331.

¹² Tamże, poz. 70.

¹³ Tamże, poz. 238.

chodziło tu o cieszącą się dużym uznaniem *Quattuor libri sententiarum*¹⁴. Dzieło to Piotr Lombard oparł na św. Augustynie i innych Ojcach Kościoła, korzystał także z Hugona od św. Wiktora i Abelarda. Z teologów scholastycznych podano w spisie św. Bonawenturę i św. Alberta Wielkiego, dominikana, który napisał komentarze do Arystotelesa. Św. Tomasz z Akwinu zapisał *Compendium absolutissimum*¹⁵. Komentarz do *Sumy* Doktora Anielskiego dał kardynał Franciszek Toletus¹⁶, jedno z jego dzieł znalazło się w spisie biblioteki. Wymieniono tylko w księgozbiornie nazwisko Marka Marullusa, teologa pochodzącego z Dalmacji. Jego *Tractat de religiose vivendi institutione per exempla libris IV*¹⁷ miał kilka wydań w różnych językach. Pod nazwiskiem autora mogła się kryć ta właśnie książka. Karmelity św. Piotra Tomasza podano dwie prace. Jedną określono jako *Doctissimi discursus*¹⁸.

Do najślawniejszych teologów przełomu XVI/XVII w. należał św. Robert Bellarmin. W księgozbiornie znajdowało się jego dzieło *De aeterna felicitate sanctorum libris*¹⁹. Spośród teologów moralnych XVI i XVII w. podane zostały dzieła Marcina Azpilcuety (Doktora Nawarskiego), jednego z najbardziej znanych teologów moralnych w Europie Zachodniej, Laurentego Beyerlincka, Tomasza Stapletona, Marcina Boncina, Franciszka Baldwinusa i Szymona Wysockiego *Wielkie zwierciadło przykładów*²⁰. Pozycja ta była przekładem dzieła jezuita, Jana Majora, *Magnum speculum exemplorum*.

W początkach XVII w. teologia moralna obejmowała również teologię pastoralną. Pracą poświęconą tej dziedzinie było zapewne *Instructio Sacerdotum*²¹, które mogło być dziełem Franciszka Toletusa *De instructione sacerdotum. De peccatis*. Ze sprawowaniem urzędu duszpasterskiego wiązały się wydania katechetyczne. W księgozbiornie znajdowała się *Skarbnica*²² Hieronima Powodowskiego. Był to jego *Katechizm Kościoła Powszechnego*, który po uzupełnieniu dowodami z *Pisma św.* został wydany ponownie pt. *Skarbnica Biblii świętej*²³. Powszechnie akceptowano katechizm soboru trydenckiego, którego podano 12 egzemplarzy. Duże znaczenie przywiązywano do właściwego przygotowania ojców do słuchania spowiedzi. Służyły temu *Instructio Confessa-*

¹⁴ *Lexicon für Theologie und Kirche*, Herausgaben von Josif Höfer, Rom, und Karl Rahner, Innsbruck 1957, t. 1-10, 1957-1965, t.1-10 (dalej: *Lexicon*), t. 7, szp. 367-368.

¹⁵ *Inventarium*, poz. 91.

¹⁶ W. W i c h e r, *Podstawy teologii moralnej*, Poznań 1969, s. 42.

¹⁷ Ch. G. J ö c h e r, *Allgemeine Gelehrten Lexicon*, t. 1-4, Leipzig 1750-1751 (dalej: Jöcher), t. 3, szp. 250.

¹⁸ *Inventarium*, poz. 103.

¹⁹ Tamże, poz. 332.

²⁰ Tamże, poz. 34.

²¹ Tamże, poz. 341.

²² Tamże, poz. 209.

²³ M. R e c h o w i c z, *Teologia pozytywno-kontrowersyjna*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 2, cz. 1, Lublin 1975, s. 78; *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, red. H. E. Wyczawski, t. 1-4, Warszawa 1981-1983 (dalej: SPTK), t. 3, s. 431-432.

*riorum*²⁴ i *Directorium Confessoriorum*²⁵, które było zapewne dziełem jezuity Jana Polanco *Breve directorium ac confitentis manus obeundum*²⁶. Książeczki podających podstawy spowiedzi zapisano 12 sztuk.

Obrona wiary. W spisie biblioteki zostały wymienione czołowe nazwiska apologetów Europy Zachodniej, a z polskich kardynała Stanisława Hozjusza. Podane w spisie jego dzieło *Confessio fide catholicae christiana*²⁷ cieszyło się wielką popularnością w Europie. Powołanymi do obrony wiary zostali jezuita, w bibliotece nie zabrakło książek ojców tego zakonu. Jedną z nich było *Rozwiązanie pięćdziesięciu i dwu kwestii ministrów nowo ewangelickich, jezuitom podanych*²⁸ Adriana Junga. Obronie Ciała Pańskiego poświęcił sześć kazań *O Iedney Osobie*²⁹ jezuita, Stanisław Grodzicki. Lakonicznie zapisano tytuł książki kolejnego jezuita, Marcina Śmigleckiego – *O lichwie*³⁰, gdzie chodziło o jego pracę *O lichwie i trzech przedniejszych kontraktach; wyderkowym, czynszowym i Towarzystwa Kupieckiego, nauka krótka*³¹. Wśród znanych polemistów znalazło się jedno z dzieł franciszkanina Konrada Clinge, a ponadto, prace augustianina Jana Hoffmeistera, Tomasza Stapletona, Jana Fabri, Hieronima Osori. Sławę w Niemczech zyskał Jan Hoffmeister, który występował przeciwko nauce Marcina Lutra³². W spisie znajdowała się też *Apollologia*³³ Andrzeja Wargockiego.

Kaznodziejstwo. Temat ten obejmował największą liczbę książek, od homilii Ojców Kościoła, po dzieła z XVII w. W spisie znajdowały się książki wybitnych kaznodziejów Europy Zachodniej i Polski. Zbiór ten pod tym względem był porównywalny z księgozbiorem biblioteki karmelitów bosych w Wiśniczu³⁴.

Chodziło tu głównie o pozycje służące pomocą w przygotowaniu kazania. Należały do nich dzieła Roberta Bellarmina, Ludwika z Granady, a z polskich, Fabiana Birkowskiego. Ponadto w Kcyni znajdowały się prace traktujące o samym warsztacie kaznodziei, do których można było zaliczyć *Ars concionandi*³⁵ i *Dictionarium Concionum*³⁶.

²⁴ Tamże, poz. 272.

²⁵ Tamże, poz. 268.

²⁶ M. J a b ł o Ń s k i, *Teoria duszpasterstwa*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 2, Lublin 1975, s. 342.

²⁷ *Inventarium*, poz. 53.

²⁸ Tamże, poz. 114.

²⁹ Tamże, poz. 137.

³⁰ Tamże, poz. 152.

³¹ SPTK, t. 4, s. 306- 308.

³² *Lexicon*, t. 5, szp. 415- 416.

³³ *Inventarium*, poz. 105.

³⁴ Zob. J. D ł u g o s z, *Biblioteka klasztoru w Wiśniczu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 3 (1966) s. 121- 129.

³⁵ *Inventarium*, poz. 273.

³⁶ Tamże, poz. 229.

Jednym z najwybitniejszych kaznodziei XVI w. był dominikanin Ludwik z Granady (Granatensis). W spisie znalazło się aż 8 jego dzieł. Dodać należy, że w XVII w. był on zalecany przez Kościół w Polsce. Głosił poglądy ascetyczno-mistyczne, nawiązywał do retoryki Cycerona i św. Chryzostoma. Warto zauważyć taką samą popularność Ludwika z Granady u karmelitów bosych w Wiśniczu. Z innych znanych kaznodziejów podani zostali: Jan Osorius, jezuita hiszpański, Didacus Estella, Hiszpan z zakonu obserwantów, Filip Diez, franciszkanin z Portugalii, Jodok Clichtoveus, francuski teolog, Piotr Bacherius, dominikanin, Piotr Besse i Rudolf Ardensis (Płonący). Ten ostatni był nadwornym kaznodzieją księcia akwitańskiego Wilhelma IV.

W XVI w. ważną rolę odgrywały postylle, broniące, w oparciu o wykład Ewangelii, prawd wiary Kościoła rzymskokatolickiego. Spis wymienił czołowych polskich postyllopisarzy. Wśród nich zostali podani: Marcin Białobrzęski, biskup kamieniecki, Jakub Wujek i Piotr Skarga – jezuici. W księgozbiórze znajdowała się *Postylla Katholicka*³⁷. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że była to jedna z dwóch postylli Jakuba Wujka. Dużą popularnością cieszyła się *Postylla Białobrzęskiego*³⁸, znajdowała się ona na stanie biblioteki. Za następcę Piotra Skargi był uważany dominikanin Fabian Birkowski. W księgozbiórze znajdowały się *pro D[om]jnicis et festis*³⁹, były to Birkowskiego *Kazania na niedziele i święta doroczne*⁴⁰, a ks. Szymona Starowolskiego *Świątnicę Pańską*⁴¹. Zawierała ona zbiór kazań na uroczystości świąt całego roku. Szymona Stanisława Makowskiego, profesora teologii w Akademii Krakowskiej i kanonika katedry wawelskiej, podano dwa tomy kazań na niedziele i święta. Mistrzem Makowskiego był Szymon Starowolski.

D u c h o w o ś ć. Książki poświęcone życiu duchowemu stanowiły dość liczny zbiór. Należały do nich *Soliloquia*⁴² św. Augustyna, jak również Tomasza à Kempis⁴³ *O naśladowaniu Chrystusa*, a także *Thesaurus Carmelitarum*⁴⁴ Cypriana od św. Marii. Dwukrotnie, bez podania autora, została wymieniona *Scala coeli*⁴⁵. Może było to dzieło św. Jana Klimaka, autora *Scala paradisi*⁴⁶. Poza tym w spisie podano prace Franciszka Costera, Hieronima Platusa i Jeremiaza Drexella, który uchodził za najwybitniejszego pisarza ascetycznego Niemiec w XVII w. Do ksiąg duchowych można zaliczyć dzieła poświęcone Maryi Pannie, zapisano ich kilka. Wśród nich znajdował się *Ogród fiołkowy kar-*

³⁷ Tamże, poz. 47.

³⁸ Tamże, poz. 28.

³⁹ Tamże, poz. 36.

⁴⁰ SPTK, t. 1, s. 163-164.

⁴¹ *Inventarium*, poz. 37.

⁴² Tamże, poz. 284.

⁴³ Tamże, poz. 289.

⁴⁴ Tamże, poz. 334.

⁴⁵ Tamże, poz. 120, 171.

⁴⁶ Zob. D ł u g o s z, *Biblioteka klasztoru*, s. 125.

*melitański na Piasku w Krakowie*⁴⁷ Mikołaja Grodzińskiego. W księgozbiornie znajdowały się żywoty św. Jacka i św. Teresy oraz *Żywoty Świętych*⁴⁸, którym było zapewne bardzo popularne dzieło Piotra Skargi. Został także podany autor *Złotej legendy*, Jakub de Voragine⁴⁹. Uprawianiu ćwiczeń duchowych służyły *Exercita Spiritualia*⁵⁰ Adriana Bratkowica, które były jego tłumaczeniem dzieła Jakuba Bagnacaballo, *Elementa ad s. Confessiones*⁵¹ Mikołaja z Mościsk oraz drugie dzieło tego bardzo cenionego przez współczesnych autora prac ascetycznych, jednak bez podania tytułu. Również do tych prac należy zaliczyć: *Liber exercitiorum Spiritualium*⁵², *Deliciarum Spiritualium libellus*⁵³, *Virtutum et vitiorum exempla*⁵⁴, *Instructio de perfectione*⁵⁵, autorem tego ostatniego dzieła mógł być jezuita Jerzy Tyszkiewicz.

F i l o z o f i a. Studia filozoficzne opierały się przede wszystkim na znajomości poglądów Arystotelesa. W spisie podano cztery jego dzieła. Księgozbiór zawierał również komentarze do ksiąg Arystotelesa. Drugim, obok niego, był Cynceron, ceniony za swoje poglądy ukazujące wartość rzeczy duchowych, ale także ze względu na niedościgły wzór retora. Natomiast z filozofów chrześcijańskich, przedstawionych już przy dziełach teologicznych, czołowe miejsce zajmował św. Augustyn, drugim był św. Bonawentura.

H i s t o r i a. Spośród historyków starożytnych zostali podani: Plutarch z Cheroni, Juliusz Cezar, Dionizy Aleksandryjski, Valerius Maximus, Diodor Sycylijski, Kasjusz Dion i Justyn, który napisał *Compendium z Historii Pompejusza Trogusa*.

Poznanie historii Kościoła umożliwiały dzieła św. Ireneusza i Rufina z Akwilei, który dokonał przekładu „Historii Kościoła” Euzebiusza. Kościołowi w Polsce była poświęcona praca *Vitae Episcoporum Posnanense*⁵⁶. Do poznania historii karmelitów służyły *Stemme Carmelitarum*⁵⁷ i *Antiquitas Carmelitarum*. Natomiast wiedza o historii Polski opierała się przede wszystkim na Marcynie Kromerze. Najwartościowszym dziełem była *Polonia sive de situ, populis moribus, magistratibus et republica regni Poloniae libri duo*⁵⁸. Były także fran-

⁴⁷ *Inventarium*, poz. 306.

⁴⁸ Tamże, poz. 25.

⁴⁹ Tamże, poz. 100.

⁵⁰ Tamże, poz. 322.

⁵¹ Tamże, poz. 362; zob. K. G ó r s k i, *Studia i materiały z dziejów duchowości*, Warszawa 1980, s. 176-177.

⁵² *Inventarium*, poz. 328.

⁵³ Tamże, poz. 254.

⁵⁴ Tamże, poz. 280.

⁵⁵ Tamże, poz. 316.

⁵⁶ Tamże, poz. 140.

⁵⁷ Tamże, poz. 148.

⁵⁸ Tamże, poz. 118.

ciszkanina Wojciecha Dembołęckiego *Przewagi elearów polskich, co ich niegdyś lisowczykami zwano*⁵⁹.

Gramatyki i książki do nauki łaciny. Spora liczba książek służyła nauce łaciny i doskonaleniu umiejętności oratorskich. Podstawę stanowił słownik Ambrożego Calepinusa, znanego leksykografa. W jednym zapisie podano nazwiska Calpinusa i Cnapiusa. Zapewne w skład tej książki wchodziły słowniki dwóch autorów. Grzegorz Knapski (Cnapius) był ceniony poza granicami Polski ze względu na doskonałą łacinę i grekę. Przy kilku słownikach podano zapis o niepełnym stanie („sinc principio”). Nauce retoryki służyły dzieła Cicerona. Wzorem był także Demostenes. W bibliotece znajdował się *Thesaurus sententiarum*⁶⁰. Mogły to być cieszące się znaczną popularnością sentencje Andrzeja Eboensis

Dzieła różne. Można tu zaliczyć dzieła z zakresu prawa, astrologii i literatury pięknej. Z pisarzy starożytnych znajdowały się dwa dzieła Terencjusza, komediopisarza rzymskiego. Pisarzy renesansu reprezentował Erazm z Rotterdamu, a polską literaturę religijną epoki baroku ks. Stanisław Grochowski. W bibliotece znajdowały się jego *Hymny kościelne*⁶¹, które przełożył z poczty łacińskiej Jakuba Pontana⁶².

Księgozbiór biblioteki konwentu kcyńskiego, liczący 377 pozycji, w odniesieniu do innych konwentów tego zakonu, należy uznać za znaczny. Dla porównania warto podać, że w tym samym roku w księgozbiórze biblioteki karmelitów w Oborach, na ziemi dobrzyńskiej, znajdowały się 182 pozycje⁶³, a w Woli Gułowskiej, na Podlasiu, zapisano ich tylko 86⁶⁴. Kcyński księgozbiór odbiegał jednak znacznie od zasobów bibliotecznych dużych konwentów, na przykład karmelici trzewickowi w Wilnie w 1802 r. posiadali 2120 tomów, zaś karmelici bosy w Czernej w 1702 r. około 2100 tomów⁶⁵. Natomiast księgozbiór kcyński był porównywalny z zasobem biblioteki karmelitów bosych w Wiśniczu (lata 1630-1649), która zawierała 402 pozycje. Obydwie biblioteki posiadały też dzieła, w znacznej części, tych samych autorów, wśród których znaleźli się m.in.: Stanisław Hozjusz, Piotr Skarga, Marcin Białobrzeski, Marcin Śmiglecki, Fabian Birkowski, a z zagranicznych: św. Robert Bellarmin, Ludwik z Granady i inni.

Przedstawiona analiza księgozbioru pozwala na wyciągnięcie pewnych wniosków o duchowości kcyńskich karmelitów. Obecność dzieł św. Augusty-

⁵⁹ Tamże, poz. 145.

⁶⁰ Tamże, poz. 248.

⁶¹ Tamże, poz. 149.

⁶² SPTK, t. I, s. 586-589.

⁶³ M. K r a j e w s k i, M. W o j n a r o w s k i, *Kościół i Klasztor Karmelitów w Oborach*, Obory 1986, s. 46.

⁶⁴ Z. W a l c z y, *Sanktuarium Maryjne w Woli Gułowskiej*. „Nasza Przeszłość”, 60 (1983) s. 142.

⁶⁵ H. E. W y c z a w s k i, *Kościelne zbiory biblioteczne*, w: *Dzieje teologii katolickiej*, s. 533.

na i św. Bonawentury wskazuje na większe zainteresowanie kontemplacją niż życiem intelektualnym. Ta cecha byłaby zgodna z ogólnymi zasadami duchowości karmelitańskiej, o których pisał o. Otto Filek⁶⁶. Należy jeszcze dodać, iż obecność Piotra Lombarda (czerpał z augustianizmu) mogłaby być potwierdzeniem takiego typu duchowości. Natomiast tomizm przyjmował się z oporami (w Kcyni było tylko jedno dzieło św. Tomasza z Akwinu; co do dwóch następnych, ze względu na trudności identyfikacji z autorem, istnieją tylko przypuszczenia), pomimo że jego przyswajanie nakazywały konstytucje zakonu w końcu XVI i w XVII wieku⁶⁷. Inaczej to wyglądało u karmelitów bosych, zwróconych od chwili powstania ku tomizmowi.

---

⁶⁶ O. O. F i l e k, *Nauka i nauczanie w zakonach karmelitańskich*, w: *Dzieje teologii katolickiej*, cz. 2, s. 369.

⁶⁷ Dość długo karmelici pozostawali wierni swemu mistrzowi, Janowi z Baconthorpe (Baconowi † 1348), który był autorem komentarzy do Sentencji Piotra Lombarda; zob. O. O. F i l e k, *Nauka i nauczanie w zakonach karmelitańskich*, w: *Dzieje teologii katolickiej*, s. 370.

ANEKS

Nota edytorska

W niniejszym aneksie zaprezentowano tekst inwentarza biblioteki karmelitów w Kcyni z 1681 r. Spis zatytułowany, *Inventarium Librorum Bibliothecae Conventus Kcyniensis* znajduje się w *Inventarium Suppellectilis Ecclesiae ac Conventus Kcyniensis in Anno 1681 die nona Mai Conscriptum* i jest przechowywany w Archiwum Karmelitów w Krakowie pod sygnaturą AKKr 297/162. Autorami *Inventarium* byli oo. Bertold Wojaczewski i Kazimierz Szoldrowicz. Przy opracowaniu inwentarza do niniejszej edycji zastosowano zasadę transkrypcji zachowując ortografię oryginału. Rozwiązano większość skrótów, a zrekonstruowany tekst został podany w nawiasach kwadratowych. Za pomocą wielokropka ujętego w nawiasy kwadratowe oznaczono części tekstu opuszczone ze względu na niemożność odczytania.

AKKr 297/162

Inventarium Librorum Bibliothecae Conventus Kcynensis 1681**In folio**

1. Quadragesimale Leonardi⁶⁸
2. Summa Praedicatorum fr[at]ris Joanis
3. Bibliorum Sacrorum latinorum Opera 4
4. Bonacinae in Uno Volumine Opera⁶⁹ 2
5. Berchorij opera distincta duo⁷⁰
6. Index theatri Vitae humanae
7. Teatri Vitae humanae opera distincta 7
8. Drexeli opera distincta duo⁷¹
9. Baesa in Evangelia⁷²

⁶⁸ Leonard Mateusz de Utino (†1469) dominikanin, teolog i znakomity kaznodzieja. Podane *Quadragesimale* to zapewne jego *Sermones Quadragesimales de legibus anime fidelis* (Jöcher, t. 2, szp. 2381).

⁶⁹ Marcjan Bonciana (1585-1631), teolog moralny. Pod określeniem *Opera* mógł się kryć wydany w Lyonie w 1624 r. jego podręcznik teologii moralnej *Lexicon*, t. 1-10, 1957-1965, t. 2, szp. 579.

⁷⁰ Pod nazwiskiem *Berchorij* mógł być podany Piotr Bacherius (1517-1601), dominikanin, doktor teologii, kaznodzieja i dobry poeta. Napisał m.in.: *Piarum precum enchiridion, Homilies in epistolas quadragesimales* (Jöcher, t. 1, szp. 684-685).

⁷¹ Jeremiasz Drexell (1581-1639), pisarz ascetyczny, kaznodzieja, żył w Niemczech. Wydał m.in.: *Deliciae gentis humanae*, t. 1-3, München 1638, *De aeternitate considerationis*, München 1620 (*Lexicon*, t. 3, szp. 574).

⁷² Chodzi prawdopodobnie o Piotra Besse (Besseus) (1567-1639), który był kaznodzieją króla Ludwika XIII oraz kapelanem księcia Henryka I Kondeusza. Wydał *Concordatine biblio-*

10. Joanes Silveira in Evangelia⁷³
11. Zanchos in praecepta Decalogi
12. Caelada opera distincta duo⁷⁴
13. Biblia polska opera duo⁷⁵
14. Calepinus Cnapius⁷⁶
15. Gorden Job Elucidatus⁷⁷
16. Dionisius Alexandrinus⁷⁸
17. Joanes Chrisostomus in Epistola Divi Pauli⁷⁹
18. Collectis Privilegiorum
19. Opera Ciceronis distincta quatuor⁸⁰
20. Indice in opera omnia Divi Chrisostomi in Uno opere⁸¹
21. Epiphanius contra Haereses⁸²

rum utrisque Testamenti generales, Paris 1611; Z. P i l c h, Besse Pierre, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, kol. 330 (dalej: EK).

⁷³ Joanes Silveira (†1687), karmelita z Hiszpanii. Podanym dziełem były zapewne *Commentarii über die Evangelien und Apostel Geschichte*, (Jöcher, t. 4, szp. 586-587).

⁷⁴ Calada (1620), hiszpański duchowny, napisał *Electa sacra de benedictionibus Patriarchorum* (Jöcher, t. 1, szp. 1353).

⁷⁵ Było to zapewne słynne tłumaczenie Biblii Jakuba Wujka (1540-1597), jezuita. Pierwsze wydanie, *Biblia to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu*, ukazało się w 1599 r. w Krakowie (SPTK, t.4, s. 469- 476).

⁷⁶ Nazwiska dwóch słynnych leksykografów. Ambroży Calepinus (1436-1510), augustianin, wydał *Dictionarium vendenim lingvorum: latina, hebraica, greca, gallica, italica, germanica, belgica, hispanica, polonica, ungarica*, Basileae 1574 (Karol i Stanisław Estreicher, *Bibliografia polska XVI- XVIII w*, Kraków 1891-1951, t. 14, s. 16; dalej: Estreicher). Grzegorz Knapski (Cnapius) (1564-1639), jezuita, filolog. Wydał *Thesaurus Polono – Latino – Grecus*, t. 1-3, Cracoviae 1621-1631. Był to najlepszy słownik w Polsce przedrozbiorowej (*Polski Słownik Biograficzny*, Ossolineum wyd. od 1935 r., t. 13, s. 107; dalej: PSB).

⁷⁷ O tym imieniu i nazwisku było dwóch autorów. Jakub Gordon (ur. 1541) jezuita. Praco- wał nad przywróceniem katolicyzmu w Szkocji, wydał *Controversiarum epitome in qua de quaestionibus theologis hoc aetate controversis breviter disputator*. Drugi Jakub Gordon urodzony w Anglii, również jezuita, był rektorem w Tuluzie i Bordeaux, spowiednik Ludwika XIII (*Encyklopedia Kościelna*, red. M. Nowodworski, t. 6, Warszawa 1877, s. 282-283, dalej: EKOśc).

⁷⁸ Dionizy Aleksandryjski (I w. p.n.e.), autor dzieła poświęconego opisowi Grecji (*Mala Encyklopedia Kultury Antycznej*, Warszawa 1973, s. 195, dalej: MEKA).

⁷⁹ Jan Chryzostom (ok. 344/354-407) Ojciec Kościoła, zdobył sobie przydomek Chryzostomos (Złotousty). Autor homilii komentujących *Pismo św.* Szczególną wartość mają jego homilie do *Listów św. Pawła*. Właśnie te podano w spisie (*Lexicon*, t. 5, szp. 1018-1021).

⁸⁰ Marcus Tullius Cicero (106-43 p.n.e.). Najślawniejszy mówca rzymski. Zachowane do naszych czasów dzieła można podzielić na 4 kategorie: mowy, pisma filozoficzne, dzieła teoretyczne poświęcone retoryce i listy (MEKA, s. 151).

⁸¹ Książka zawierała zapewne wskazówki do korzystania z dzieł Jana Chryzostoma, jak i ich wybrane fragmenty.

⁸² Epiphanius (ok. 315-403), Ojciec Kościoła, przyjaciel św. Hieronima. Przesadnie interpretował naukę Orygynesa o zmartwychwstaniu (*Lexicon*, t. 3, szp. 944-945).

22. Scholastica commentaria in primam partam Divi Pauli
23. Biblia[...]
24. Sancti Ambrosi Tomi⁸³ 2 in Uno opere Plutarchus⁸⁴
25. Żywoty Świątych⁸⁵
26. Postylla Georgi
27. Cathegismus Petri Canisi⁸⁶
28. Postylla Białobrzeskigo⁸⁷
29. Roczne dzieie opus Unum
30. Sermones Pomeri⁸⁸
31. Divi Cypriani Epistolarum Liber⁸⁹
32. Postylla Skarga opera duo⁹⁰
33. Ferus in Evangelia⁹¹
34. Speculum exemplorum Polskie⁹²
35. Poliantea novissima

⁸³ Św. Ambroży (ok. 339-397) biskup Mediolanu, jeden z czterech wielkich doktorów Kościoła, obrońca biednych i sierot (*Lexicon*, t. 1, szp. 427-430).

⁸⁴ Plutarch z Cheronei (ok. 50-125 p.n.e.), jeden z największych pisarzy greckich. Najśłynniejszym dziełem są *Żywoty sławnych mężów*, w Polsce znane też były jego pisma moralne *Moralia* (MEKA, s. 108).

⁸⁵ Autorem *Żywotów Świątych* był Piotr Skarga (1533-1612), jezuita. Dzieło to doczekało się licznych wydań, pierwsze ukazało się w Wilnie w 1579 r. (SPTK, t. 4, s. 86).

⁸⁶ Canisius Petrus (ur. 1524), prowincjał zakonu jezuitów w Niemczech. Był to zapewne jego *Parvus catechismus Catholicorum* (Jöcher, t. 1, szp. 1625).

⁸⁷ Marcin Białobrzęski (ok. 1530-1586), cysters, biskup kamieniecki, polemista. Pełny tytuł dzieła: *Postilla orthodoxa, to jest wykład Świątych Ewangelij niedzielnych i świąt uroczystych na cały rok*, cz. 1- 2, Kraków 1581 (SPTK, t. 1, s. 132).

⁸⁸ Pelbrat z Temeszwaru (Pomerius), autor zbioru kazań drukowanych pod imieniem Juliana Pomeriusa, retora z Arles, żyjącego w V-VI w.; zob. K. M. K o w a l s k i *Księgozbiory parafialne archidiaconatu pomorskiego w XVI-XVIII w.*, Gdańsk 1993, s. 96; Kazania Pelbrata były drukowane już przed 1500 r., należały do nich: *Sermones de tempore*, *Sermones de Sanctis*, *Sermones quadragesimales* (*Lexicon*, t. 8, szp. 252).

⁸⁹ Były to *Listy św. Cypriana* (†258) biskupa Kartaginy, Ojca Kościoła, męczennika, który za głoszenie wiary chrześcijańskiej został skazany na śmierć przez spalenie. Z 81 jego listów, 16 dotyczyło procesu sądowego. Są one wartościowym źródłem do poznania prześladowań pierwszych chrześcijan (*Lexicon*, t. 3, szp. 115-117).

⁹⁰ *Postylla Piotra Skargi* to zapewne *Kazania na niedziele i święta całego roku*, pierwsze wydanie w Krakowie 1595 r., później wielokrotnie wznawiane (SPTK, t. 4, s. 89).

⁹¹ Jan Wild (Ferus) (1495-1554), franciszkanin, wybitny egzegeta niemiecki. Podany skrót *in Evangelia* mógł dotyczyć jednego z dwóch jego dzieł: *Matthaeum commentariorum libri V*, Mainz 1559, *Evangelium Joanem et eiusdem apostoli epistulam primam enarrationes*, Mainz 1550 (*Lexicon*, t. 10, szp. 1123).

⁹² Chodziło tu o dzieło jezuita Jana Majora (1541-1608), *Magnum speculum exemplorum*, które na język polski przełożył Szymon Wysocki, pt. *Wielkie zwierciadło przykładów*, Kraków 1612 (SPTK, t. 4, s. 488).

36. Berkowskiego opera tria distincta pro D[om] inicis et festis⁹³
37. Swiatnice Starowolskiego opera duo⁹⁴
38. Didaci Stellae⁹⁵
39. Concordantiae Bibliorum
40. Homiliae Doctorum
41. Divus Cýrillus⁹⁶
42. Catechismus Polski⁹⁷
43. Clingius de Securitate conscientiae⁹⁸
44. Martini Cromeri Chronologia⁹⁹
45. Andreas Patritius¹⁰⁰
46. Sermones Joanis Tauleri¹⁰¹
47. Postylla Katholicka¹⁰²

⁹³ Chodzi oczywiście o Fabiana Birkowskiego (1566-1636), dominikanina, wybitnego polskiego kaznodzieję. Podany tytuł *pro D[om]inicis et festis* to *Kazania na niedziele i święta doroczne*, Kraków, 1620 (SPTK, t. 1, s. 163-164).

⁹⁴ Szymon Starowolski (1588-1656), kanonik krakowski, polihistor, polemista. Podanym dziełem była *Świątница Pańska, zamykająca w sobie kazania na uroczystości święt całego roku*, Kraków 1645 (SPTK, t. 4, s. 187-191).

⁹⁵ *Didaci Stellae* to prawdopodobnie Didacus Estella (1524-1578), franciszkanin, kaznodzieja w Madrycie; był autorem m.in. *Modus concionandi*, Salamanka 1576 (*Lexicon*, t. 3, szp. 370).

⁹⁶ Autorem dzieła mógł być jeden z dwóch świętych Cyryli. Pierwszy był biskupem Jerozolimy i doktorem Kościoła (†386), drugi patriarchą Aleksandrii i również doktorem Kościoła (†444) (*Lexicon*, t. 6, szp. 706-709).

⁹⁷ Mógł to być *Katechizm Kościoła Powszechnego* Hieronima Powodowskiego (1543-1613), teologa i kaznodziei (*Nowy Korbut*, t. 3, Warszawa 1965, s. 131).

⁹⁸ Conrad Clinge (ok. 1483-1556), franciszkanin, kaznodzieja i teolog polemiczny. Duchowy przywódca Kościoła katolickiego w Niemczech w walce z reformacją. Wydał m.in. *Loci communes theologici pro ecclesia*, Köln 1559, *Catechismus Catholicus*, Köln 1562 (*Lexicon*, t. 2, szp. 1235).

⁹⁹ Marcin Kromer (1512-1589), biskup warmiński, polemista, historyk, czołowa postać w życiu Kościoła katolickiego w Polsce XVI w. Może chodziło o tłumaczenie jego dzieła *Marcina Kromera Biskupa Warmińskiego o sprawach, dziejach y wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX przez Marcina Błazowskiego z Błazowa wyraźnie na polski język przetłumaczone*, Kraków 1611 (Estreicher, t. 20, s. 284-285).

¹⁰⁰ Można przyjąć, że chodzi tu o Andrzeja Patrycego Nideckiego (1522-1587), biskupa wendeńskiego w Inflantach, polemistę. Pod imionami Nideckiego mogło się kryć jego dzieło *M. T. Ciceronis Fragmenta ab Andrea Patricio collecta*, Lugdani 1570 (SPTK, t. 3, s. 201-202; Estreicher, t. 23, 103-104, tamże, t. 24, s. 141).

¹⁰¹ Jan Tauler († 1361), dominikanin, jeden z największych mistyków i kaznodziei średniowiecza. Jego dzieła zostały po raz pierwszy wydane w Kolonii w 1548 r. (Jöcher, t. 4, szp. 1025-1026).

¹⁰² Mogło tu chodzić o jedną z dwóch postylli Jakuba Wujka, pierwsza ukazała się pod tytułem *Postilla catholica to jest kazania na każdą niedzielę i na każde święto przez cały rok*, Kraków 1573, druga zaś jako *Postilla mniejsza część pierwsza ozima to jest krótkie kazania albo wykłady świętych Ewangelii od Adwentu aż do Przenajświętszej Trojce. Postilla mniej-*

48. D[ivi] Bonaventura super quatuor Sententi[arum] duo opera in uno Volumine¹⁰³
49. Homiliae Havmonis¹⁰⁴
50. Wuięk Polski¹⁰⁵
51. Divi Dionisi Tomus Secundus¹⁰⁶
52. Calepinus cum Graeco¹⁰⁷
53. Confessio Catholica Hosy¹⁰⁸
54. Stellarium coronae
55. Eucharistia Karnkowskiego¹⁰⁹
56. Kromera Kronika Polska¹¹⁰
57. Historia Longobardicka
58. Exposito Missa et Manipulus curatorum
59. Diodorus Siculus¹¹¹
60. Sermones Hiemales Sancy Ord[inis] Praedica[torum]¹¹²
61. Man[u]ale eiusdem

sza część wtora letnia...ode dnia Przenajświętszej Trójcy asz do Adwentu, Posnania 1579-1580 (SPTK, t. 4, s. 471; Estreicher, t. 30, s. 389-396).

¹⁰³ Św. Bonawentura (1221-1274), franciszkanin, doktor Kościoła, teolog i filozof. Podane *Commentaria in IV libros Sententiarum* były jego głównym dziełem, zawierały komentarze do *Libri IV Sententiarum* Piotra Lombarda (EK, t. 2, kol. 779-783).

¹⁰⁴ Mógł to być Jan Heym († 1535), dominikanin, przeor zakonu i kaznodzieja w Bern. Z powodu swoich odważnych wystąpień w obronie Kościoła został zmuszony do opuszczenia miasta (*Lexicon*, t. 5, szp. 320).

¹⁰⁵ Trudno powiedzieć o jakie dzieło Jakuba Wujka mogło tu chodzić. Może była to *Passia to jest historie męki Pana naszego Jezusa Chrystusa ze czterech ewangelistów krótko zebrane*, Kraków 1575. Dzieło to było wydane jako część jego *Postylli większej* (SPTK, t. 4, s. 471).

¹⁰⁶ Św. Dionizy († 265), biskup Aleksandrii, uczeń Orygenesusa; zachowały się fragmenty jego dzieł (*Lexicon*, t. 3, szp. 401).

¹⁰⁷ Ambroży Calepinus (1436-1510), leksykograf; zob. przypis 9.

¹⁰⁸ Stanisław Hozjusz (1504-1579), biskup warmiński, kardynał, wybitna postać w życiu Kościoła w Polsce XVI w. *Confessio fide catholicae christiana*, wydane w 1557 r. w Moguncji, było jego najsłynniejszym dziełem (SPTK, t. 2, s. 68-71).

¹⁰⁹ Stanisław Karnkowski (ur. 1520), biskup wrocławski, czołowa postać odnowy Kościoła w Polsce po soborze w Trydencie. Podanym dziełem była *Eucharistia... kazań czterdzieści*, Kraków 1602 (G. K o r b u t, *Literatura Polska*, t. 1, Warszawa 1929, s. 249-250).

¹¹⁰ Można przyjąć, że chodzi tu o dzieło Marcina Kromera *De origine et rebus gestis Polonorum Libri XXX*, Basileae 1555. Zawierało ono wykład historii Polski od czasów bajecznych do roku 1506 (SPTK, t. 2, s. 434).

¹¹¹ Diodor Sycylijski (ur. ok. 80 p.n.e.) żył w epoce Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta. Autor dzieła *Bibliotheca historica*, w którym objął dzieje starożytności (*Vademecum historyka starożytnej Grecji i Rzymu*, red. E. Wipszycka, t. 1, Warszawa 1985, s. 68-69, dalej cyt.: *Vademecum*).

¹¹² Chodzi tu raczej o kazania autorstwa jednego z dominikanów, które mogły być wygłaszane w okresie zimy (hiemalis).

62. Cassiodori expositio Psalmorum¹¹³
63. Julius Caesar¹¹⁴
64. Commentaria in Marcum et Lucam¹¹⁵
65. Indulgentiae Valentini
66. Sermones Divi Bonaventurae¹¹⁶
67. Liber sine principio et fine Incipit medices
68. Sermones thesauri novi de Sanctis
69. Sermones Q[...] mihi
70. Conciones Lombardi seu Legenda¹¹⁷
71. Sermones novi Thesauri de Tempore
72. Sermones Vincenty Ord[o] Praedicate¹¹⁸
73. Sermones Discipuli¹¹⁹
74. Postylla moralis sine Principio et fine
75. Liber computorum manu Scriptus¹²⁰
76. Dictionarium sine Principio et fine¹²¹
77. Toehelius de Abditis rerum
78. Jeones Xsiażąt
79. Pinander Mercurius¹²²
80. Summa Angelica¹²³

¹¹³ Kasjodor (485-580), sekretarz i minister cesarza Teodoryka, historyk i autor pism teologicznych. Podane *Expositio in psalterium* napisał w latach 538-548 (MEKA, s. 368; *Lexicon*, t. 2, szp. 970-971).

¹¹⁴ Juliusz Cezar (100-44 p.n.e. ustanowił dyktaturę w Rzymie; główne jego dzieła: *De bello Gallico* i *Comentarii de bello civili* (MEKA, s. 144-145).

¹¹⁵ Były to komentarze do Ewangelii św. Marka i Łukasza.

¹¹⁶ Św. Bonawentura (1221-1274), franciszkanin. Napisał *Sermones de tempore, de Sanctis, beata Virgine Maria, de diversis* (EK, t. 2, kol. 782).

¹¹⁷ Piotr Lombard († 1160) pochodził z Włoch, studiował w Bolonii i w Paryżu. Nazwany „Magister Sententiarum”, autor *Commentarius in Psalmos, Collecta in Epistolas Pauli, Sermones Libri IV Sententiarum*, które były jego głównym dziełem (*Lexicon*, t. 8, szp. 367-368).

¹¹⁸ Trudno powiedzieć, o którego Wincentego mogło tu chodzić. Kilku znanych dominikanów nosiło to imię, dwóch z nich było Hiszpanami (Jöcher, t. 4, szp. 1628, 1629).

¹¹⁹ Mogło chodzić o Jana Herlota († 1468), dominikanina z Norymbergii. Pod nazwą *Sermones Discipuli* drukowano często jego kazania. Był on autorem m.in.: *Liber discipuli de eruditione Christi fidelium*, Strassburg 1490, *Sermones de tempore, de sanctis*, Köln 1474, *Quadragesimale*, Mainz 1612 (K o w a l s k i, *Księgozbiory parafialne*, s. 39; *Lexicon*, t. 5, szp. 267-268).

¹²⁰ Był to rękopis, który prawdopodobnie zawierał rozliczenia rachunkowe.

¹²¹ Jeden z uszkodzonych słowników, jakie znajdowały się na stanie biblioteki.

¹²² Chodzi tu o drukowane w Krakowie w latach 1585-1590 wielkie dzieło *Pymander Mercuri Trismegisti* autorstwa pochodzącego z Włoch Hannibala Rosseliusa († 1593) (R e c h o w i c z, *Teologia pozytywno- kontrowersyjna*, w: „Dzieje teologii katolickiej w Polsce”, t. 2, cz. 1, Lublin 1975, s. 78; Estreicher, t. 26, s. 373).

¹²³ Może chodziło o św. Tomasza z Akwinu, którego od XVI w. nazywano „Doctor angelicus”. Dwa jego główne dzieła to *Summa contra Gentiles* i *Summa theologiae* (*Lexicon*, t. 10, szp. 119-122).

81. Trýbunał Koroný główný
82. Archontologia Cosmica Godefriai¹²⁴
83. Opera quidam Angeli [...]
84. R[even]di D[omi]ni Simonis Makowski concionum super festa totus anni libri duo distincti¹²⁵
85. Eiusdem Sermones Dominicale in [...]¹²⁶
86. Gomelialus Doctor¹²⁷
87. Postilla Polska pro festis sine principio¹²⁸

In quarto

88. Calepinus¹²⁹
89. Bartholomaeus [E]scobar¹³⁰
90. Inventarium Gersonis
91. Compendium absolutissimum D. Thomae¹³¹
92. Fabri conciones in tria opera distincta¹³²
93. Nisseni opera duo¹³³

¹²⁴ Chodzi tu zapewne o *Neue archontologiam cosmicam* Gothofredusa (Godofredusa), niemieckiego historyka z XVII w. (Jöcher, t. 2, szp. 1093).

¹²⁵ Szymon Stanisław Makowski († 1683), profesor teologii w Akademii Krakowskiej i kanonik katedry wawelskiej. Z zapisu wynika, że były to dwa tomy kazań na święta całego roku: *Pars aestiva concionum pro festivitibus Christi B. Virginis et sanctorum. A prima Julii usque ad ultimam Decembris*, Cracoviae 1665, *Pars hyemalis concionum pro festivitibus Christi B. Virginis et sanctorum. A prima Januarii usque ad ultimam Junii*, Cracoviae 1666 (SPTK, t. 3, s. 42-44).

¹²⁶ Był to jeden z dwóch tomów kazań Szymona Makowskiego na niedziele całego roku: *Pars hiemalis concionum dominicalum. A prime Adventus usque ad Pentecostes*, Cracoviae 1668, lub *Pars aestiva concionum dominicalum. A Pentecoste usque ad Adventum*, Cracoviae 1675 (SPTK, t. 3, s. 42-44).

¹²⁷ Może był to Jan Gielemans (1427-1487), hagiograf i kopista. Jego dziełem było *Martyrologium Sanctorum* (Lexicon, t. 5, szp. 1037).

¹²⁸ Była to prawdopodobnie *Postilla Polska. To jest Lekcje Epistoły y Ewangelie Niedzyelne, postne, y które czytane bywaią w wigilie Apostolskые y w inne święto Chrzesciańskые przez cały rok ku nauce naszey*, Kraków 1561 (Estreicher, t. 25, s. 116).

¹²⁹ Zob. przypis 9.

¹³⁰ Bartłomiej Escobar († 1624), jezuita, misjonarz, autor *Concionum tomus quadragesimalis*, Lugduni 1617, *Conciones super omnes BVM festiuitates*, Paris 1624 (EK, t. 5, kol. 68-69).

¹³¹ Św. Tomasz z Akwinu (1225-1274), dominikanin, doktor Kościoła. Dzieło zawierało streszczenie dorobku Doktora Anielskiego.

¹³² Było co najmniej dwóch teologów o nazwisku Fabri. Jan Fabri z Lentkirch (1478-1541), kaznodzieja, doradca Ferdynanda I, był autorem *Opus adversus nova quaedam et Christiana religione prorus aliena dogmata Martini Lutheri*, Rom 1522, *Malleus in haeresim Lutheranum*, Köln 11524. Jan Fabri (1504-1580, dominikanin, był również kaznodzieją (Lexicon, t. 3, szp. 1333-1334; *Theologische Realenzyklopädie*, t. 1-26, Berlin-New York 1993-1996, t. 10, s. 784-785, dalej cyt.: TRE).

¹³³ Mógł to być Didacus Nisseno († 1656), hiszpański kaznodzieja z zakonu bazylianów. Jego kazania zostały zebrane w 40 tomach (Jöcher, t. 3, szp. 959).

94. Decisorium tres tomi distincti
95. Toletus in Casibus¹³⁴
96. Fr[at]ris Dominici Bannes Commentaria¹³⁵
97. Chronica sine Principio et fine
98. Summa coronae confessorum
99. Lezanna in tribus operibus distinctis¹³⁶
100. Conciones de Voragiÿne¹³⁷
101. D[...] contritionis
102. Logica Antonii Rubÿ
103. Doctissimi discursus Petri Tomers Carmeli¹³⁸
104. Nowÿ testament Polski¹³⁹
105. Apologia X Andrzeia Wargockiego opera 2¹⁴⁰
106. Sermones Alberti Magni¹⁴¹
107. Conciones funebres¹⁴²
108. Sermones Patri sine fine¹⁴³
109. Sermones Lanspergi opera duo distincta¹⁴⁴

¹³⁴ Franciscus Toletus (1534-1596), jezuita, kaznodzieja, profesor na uniwersytecie w Salamance. Był on autorem *Introductio in Dialecticam Aristotelis*, Rom 1561, *De instructione sacerdotum*, Lyon 1599 (*Lexicon*, t. 10, szp. 237-238). Książka podana w spisie była zniszczona *in Casibus*.

¹³⁵ Domingo Bannes (1528-1604), dominikanin, studiował na uniwersytecie w Salamance. Jego *Commentaria* do św. Tomasza zostały wydane w dwóch tomach w 1584 r. w Salamance (*Lexicon*, t. 1, szp. 1219-1220).

¹³⁶ Jan Chrzecieli Lezana (1586-1659), karmelita, prowadził życie obserwanta, od 1658 r. generalny prokurator zakonu. Autor *Summa quaestionum regularium*, Romae 1637 (*Lexicon*, t. 6, szp. 1002-1003).

¹³⁷ Chodzi tu o *Złotą legendę* Jakuba de Voragine. Tłumaczono ją wielokrotnie na różne języki, istniał także przekład polski. Była to jednak raczej parafraza tego słynnego w średniowieczu dzieła (zob. M. P l e z i a, *Postłowie do Złotej legendy*, Wrocław 1994, s. 1014).

¹³⁸ Św. Piotr Tomasz (1305-1366), karmelita, profesor teologii na uniwersytecie w Paryżu, zasłynął jako czciciel kultu Maryi (zob. T. M. T r a j d o s, *U zarania karmelitów w Polsce*, Warszawa 1993, s. 140; *Lexicon*, t. 8, szp. 382).

¹³⁹ Był to zapewne Jakuba Wujka *Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa znowu z łacińskiego y z greckiego na polskie wiernie a szczyrze przełożony*, Kraków 1593 (SPTK, t. 4, s. 472).

¹⁴⁰ Andrzej Wargocki (1557-ok. 1620), jezuita, polemista. Była to *Apologia przeciwko Luteranom, Zwinglianom, Kalwinistom, Nowokrześcom...*, Kraków 1605. Pieniądze na wydrukowanie tego dzieła wyłożył Hieronim Powodowski (SPTK, t. 4, s. 386).

¹⁴¹ Albert Wielki (1200-1280), dominikanin, posiadał wszechstronną wiedzę. Rękopisy jego dzieł znajdują się w Kolonii, Wiedniu i Uppsali (*Lexicon*, t. 1, szp. 285-286).

¹⁴² Kazania pogrzebowe wydali m.in. Fabian Birkowski i Stanisław Orzechowski (SPTK, t. 1, s. 163; tamże, t. 3, s. 268).

¹⁴³ Mogły to być kazania czy też mowy św. Piotra Tomasza, karmelity.

¹⁴⁴ Chodzi prawdopodobnie o Jana Landsberga (Lansperger) (1490-1539), kartuza, kaznodzieję i mistyka (*Lexicon*, t. 6, szp. 779).

110. Carthagenae opera 4 distincta¹⁴⁵
111. Balduini opera duo distincta¹⁴⁶
112. Sermones aurea rosa
113. Marci Tullij Ciceri Stanislai Koszucki¹⁴⁷
114. Rozwiązanie 52 Questij contra haereses¹⁴⁸
115. Synopsis novi Evangelij¹⁴⁹
116. Hieronim Baptistae opera duo
117. Assertiones Theologicae
118. Polonia Seu de Situ Cromer¹⁵⁰
119. Commentaria in Universam Ar[istote]lis Logicam¹⁵¹
120. Scala coeli sine principio et fine
121. Caena Luteranorum
122. Ordo Missae
123. Marcus Tullius Cicero de amicitia¹⁵²
124. Tractatus Sacer de Sanctis quo idem et de Veneratione Sanctorum
125. Adagia Pauli Manutij¹⁵³
126. Apothegmata Licostensis
127. Dionisj Kasj Historiae Romanae¹⁵⁴

¹⁴⁵ Był to prawdopodobnie Carthagenae († 1617), jezuita z Hiszpanii. Napisał między innymi *Homiliarum catholicarum de sacris arcanis deiparae Mariae, Propugnaculum catholicum de iure belli romani...* (Jöcher, t. 1, szp. 1707).

¹⁴⁶ Był to prawdopodobnie Franciszek Balduin (1520-1573), francuski humanista i znawca prawa. Po początkowym okresie sympatyzowania z ruchem reformacyjnym, powrócił do Kościoła. Wydał *Commentarium ad edicta veterum principum Romanorum de christianis*, Basel 1557 (*Lexicon*, t. 1, szp. 1206).

¹⁴⁷ Stanisław Koszucki († 1559), bibliotekarz Zygmunta Augusta, tłumacz i poeta. Podanym dziełem było tłumaczenie ksiąg Cyceronu o obowiązkach pt. *O powinnościach wszech stanów ludzi... księgi troje, na język polski przez Stanisława Koszuckiego przełożone, (?)* 1575, drugie wydanie w Wilnie w 1583 r. (PSB, t. 14, s. 385; Estreicher, t. 14, s. 262).

¹⁴⁸ Adrian Junga (1550-1607), jezuita, polemista. Pełny tytuł podanego w skrócie dzieła brzmiał: *Rozwiązanie piędziesięciu i dwu kwestii ministrów nowo ewangelickich, jezuitom podanych. O kościele Bożym, własności znakach i nauce jego, na dwie części rozdzielone*, Kraków 1599 (SPTK, t. 2, s. 221).

¹⁴⁹ Kolejne dzieło podanego w poprzednim przypisie Adriana Junga: *Synopsis Novi Evangelij, seu de doctrina, moribus, fructibus, characteribus, et horrendis atque implacabilibus in religione dissidis sectariorum huius temporis, Posnaniae* 1595 (SPTK, t. 2, s. 221-222).

¹⁵⁰ Dzieło Marcina Kromera: *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica Regni Polonici libri duo, Coloniae* 1577 (SPTK, t. 2, s. 434).

¹⁵¹ Prawdopodobnie chodzi o jakąś edycję komentarzy do wielkiego dzieła Arystotelesa *Logika*.

¹⁵² Marcus Tullius Cicero (106-43 p.n.e.) najslawniejszy mówca rzymski. Pełny tytuł dzieła *Laelius sive de amicitia* (MEKA, s. 151).

¹⁵³ Paulus Manutius (1512-1574), humanista, pracował na dworze papieża Piusa V i Grzegorza XIII (Jöcher, t. 3, szp. 125).

¹⁵⁴ Chodzi tu o Kasjusza Dion (III w. n.e.), autora *Historii Rzymu*. Dzieło to obejmowało okres od założenia Rzymu do panowania Aleksandra Sewera (MEKA, s. 137).

128. Stapletonis promptuarium Morale¹⁵⁵
129. Antoný Rubý Rodensis commentarium in libros Aristotelis opera 2 distincta
130. Cathehismus¹⁵⁶
131. Sermones Vincentý
132. Sermones Oliderý
133. Żywot P. Marý¹⁵⁷
134. Didacus Stella¹⁵⁸
135. Franciscus Arias¹⁵⁹
136. Zabawý Niebieskie¹⁶⁰
137. O iedney osobie Grodzkiego opera distincta¹⁶¹
138. Duodecim Specula
139. Hymera Orzechowý¹⁶²
140. Vitae Episcoporum Posnanense
141. Quincunx albo Wzor Korony¹⁶³
142. Deposit Ciało y Krwie Zbawicielowey
143. Kathechism Rzymski¹⁶⁴

¹⁵⁵ Thomas Stapleton (1535-1598), angielski teolog polemiczny. Jego główne dzieło to *Principorum fidei doctrinalium demonstratio methodica, Paris 1561. (Lexicon, t. 9, szp. 1019).*

¹⁵⁶ Mógł to być Hieronima Powodowskiego († 1615), kanonika poznańskiego, polemisty, *Katechizm Kościoła powszechnego, Poznań 1577 (SPTK, t. 3, s. 430).*

¹⁵⁷ Mógł to być *Żywot Przenaychwalebniejszý Bogarodzice Panny Maryi zebrany z Pisma Świętego tak starego y nowego Testamentu tudzież y doktorów kościelnych tak greckich jako y łacińskich, nadto y historyków chrześcijańskich, pogańskich, Kraków 1648.* Dzieło to zostało wydane przez jezuitów (Estreicher, t. 22, s. 161).

¹⁵⁸ Didacus Estella (1524-1578), kaznodzieja z zakonu obserwantów, wydał *Modus concionandi, Salamanca 1576 (Lexicon, t. 3, szp. 370).*

¹⁵⁹ Franciszek Arias (1533-1605), jezuita z Hiszpanii, asceta, autor *Silva locorum communium, Salamanca 1581.* Często wydawanym i tłumaczonym dziełem było jego *Imitacio de Cristo (Lexicon, t. 1, szp. 849).*

¹⁶⁰ „Zabawy” były popularnymi zbiorami modlitw. Do takich też należy zaliczyć podaną *Zabawę niebieską.* Estreicher nie wymienia jednak tego dzieła, a podaje między innymi: *Zabawę miłą pożyteczną do zbawienia wiecznego istotnie potrzebną, Kraków 1671, Zabawę słodką Kochankom Męki Jezusowy, Kraków 1680 (Estreicher, t. 34, s. 6-7).*

¹⁶¹ Stanisław Grodzicki (1541-1613), jezuita, profesor Akademii Wileńskiej, polemicista. Pełny tytuł podanego dzieła: *O iedney osobie w używaniu Sakramentu Ciała Pańskiego, w Kościele Bożym zwyczajney Kazań sześć, Wilno 1639 (SPTK, t. 1, s. 593).*

¹⁶² Stanisław Orzechowski (1513-1566), kanonik przemyski do 1550 r., polemista, autor wielu dzieł religijnych i politycznych. W konflikcie z Kościołem po zawarciu związku małżeńskiego. Podane dzieło to zapewne jego *Chimera sive de Stancari funesta Regno Poloniae Secta, Cracoviae 1562 (SPTK, t. 3, s. 267).*

¹⁶³ Dzieło Stanisława Orzechowskiego *Quinux to jest wzór Korony Polskiej na rynku wystawiony, Kraków 1564.* Opowiadał się w nim za stworzeniem w Polsce systemu teokratycznego (Rechowicz, *Teologia pozytywno-kontrowersyjna*, s. 62; SPTK, t. 3, s. 265-268).

¹⁶⁴ Był to Stanisława Karnkowskiego (1520-1603), arcybiskupa gnieźnieńskiego, polemisty, autora kazań – traktatów teologicznych, *Katechizm rzymski, to jest nauka chrześcijańska za*

144. Obrona o Naswietszym Sakramencie¹⁶⁵
145. Przewagi Eleazarow Polskich¹⁶⁶
146. Joanis de monte Regia Astrologia
147. O Exorbitantiach Stanu Duchownego
148. Stemma Carmelitarum¹⁶⁷
149. Hymni Grochowskiego¹⁶⁸
150. Forma instituendae Confraternitatis SS. Scapularis¹⁶⁹
151. Żywot S. Teresy¹⁷⁰
152. O lichwie Smiglecki¹⁷¹
153. Marco Marulus¹⁷²
154. Liber Epistolarum Laceratus
155. Varia manu Scripta quam in Philosophicis tam in Theologicis
156. Joanis Clanpordy annotationes
157. Caeli[...]
158. Eneasze Sil[vi]us in 4 Epistolas
159. Paulus Bennius¹⁷³
160. Propositia na Sejm Krakowski
161. Nowiny pospolite¹⁷⁴

rozkazaniem Concilium Trydenckiego i Papieża Piusa V, wydana po łacinie, a teraz na nowo na polskie pytania i odpowiedzi przełożona, Kalisz 1603 (SPTK, t. 2, s. 265).

¹⁶⁵ Dzieło Andrzeja Łukomskiego († 1637), kanonika krakowskiego, *Obrona używania pod jedną osobą Sakramentu ciała y krwi Chrystusa Pana. Przeciwno omylny nauce Ministrów Kalwińskich, Luterskich y Husytów. Przydana jest nauka obecności ciała Pańskiego w tym Sakramencie przeciwko Kalwinistom*, Kraków 1619 (Estreicher, t. 21, s. 523-524).

¹⁶⁶ Wojciech Dembołęcki (1585-ok. 1649), franciszkanin, kapelan lisowczyków. Jego *Przewagi elearów polskich, co ich niegdyś lisowczykami zwano*, wydane w Poznaniu w 1623 r., cieszyły się u współczesnych dużą popularnością (PSB, t. 5, s. 80-81).

¹⁶⁷ Była to książka poświęcona drzewu genealogicznemu zakonu karmelitów.

¹⁶⁸ Stanisław Grochowski († 1612), kanonik kilku kościołów, tłumacz, poeta. Podane *Hymny kościelne*, Kraków 1599, zostały przełożone z poezji Jakuba Pontana (SPTK, t. 1, s. 586-589).

¹⁶⁹ Książka ta zawierała przepisy dotyczące organizacji bractwa Szkaplerza św. Warto wspomnieć, że Łukasz Wojtowiusz wydał w 1604 r. *Sumariusz starodawnych darów Bożych y Odpustów zakonu y Bractwa zawsze Niepokalanej Dziewicy Panny Mariey z góry Carmelus*.

¹⁷⁰ Był to zapewne *Żywot S. Teresy zakonu Karmelitów y Karmelitanek Bosych, Fundator-ki*, Kraków 1608. Przekładu z włoskiego dokonał S. Nucérina (Estreicher, t. 23, s. 206).

¹⁷¹ Marcin Śmiglecki (15643-1618), jezuita, polemista, profesor Akademii Krakowskiej. Pełny tytuł podanego dzieła: *O lichwie i trzech przedniejszych kontraktach: wyderkowym, czynszowym i Towarzystwa Kupieckiego, nauka krótka*, Wilno 1596 (SPTK, t. 4, s. 308).

¹⁷² Marcus Marullus (XVI w.), pochodził z Dalmacji, napisał *Tractat de religiose vivendi institutione per exempla libris VI*, który miał wydania w różnych językach. Wszystkie jego dzieła ukazały się w Antwerpii w 1601 r. (Jöcher, t. 3, s. 250).

¹⁷³ Może był to Paul Beni (XVI w.), autor komentarzy do dzieł pisarzy starożytnych, między innymi *Eneidy* Wergiliusza (Jöcher, t. 1, s. 961).

¹⁷⁴ Mogły to być *Nowiny (Prawdziwe y gruntowne) iako Ję Mość Król Polski do tego jest poruszony, że wojnę przeciwko nieprzyjacielowi Moskwie zaczął i iako łońskiego y tego roku*

162. Nauka o morowym powietrzu¹⁷⁵
163. Liber Eloquentiarum Laurenty
164. Dictionorium trium linguarum
165. Stellarium Bill. Virginis sine principio
166. Conciones Joanis Osory pro festis et D[o]mi[n]icis¹⁷⁶
167. Ludovici Granatensis Pars Estivalis¹⁷⁷
168. Haymonis Episcopi Conciones¹⁷⁸
169. Żywot S. Jacka¹⁷⁹
170. Antiquitas Carmelitarum
171. Scala coeli¹⁸⁰
172. Homilia Jocardis
173. Catechismy ex Decreto Concily Tridentini
174. Gabrielis Bielscy Conciones¹⁸¹
175. Tractatus Sacerdotalis¹⁸²
176. Xioska o fundacjach Zakonu y klasztoru Karmelitek Bosych¹⁸³

1580 w miesiącu sierpniu y wrześniu za pomocą Bożą zwycięstwo otrzymał..., dzieło to wydano w Gdańsku (Estreicher, t. 23, s. 194).

¹⁷⁵ Prawdopodobnie chodzi tu o dzieło: *Nauka krótka o powietrzu morowym z wyrażeniem: co to jest powietrze morowe? Zkąd się rodzi? Co za przyczyna? Jak się go chronić? Czy się godzi przed nim uchodzić? Jak się podczas niego sprawować? y iako się w nim ratować?*, Przemysł 1770 (Estreicher, t. 23, s. 64). W bibliotece mogło się znajdować wcześniejsze wydanie tego dzieła.

¹⁷⁶ Jan Osorius († 1594), jezuita z Hiszpanii, teolog moralny, autor kazań (Jöcher, t. 2, szp. 1127). Podane w spisie kazania były przeznaczone na święta i niedziele.

¹⁷⁷ Ludwik z Granady (Granatensis), (1504-1588), dominikanin, mistyk, wybitny kaznodzieja. Jego dzieła miały znaczny wpływ na odnowę życia religijnego w Kościele. Autor, m.in.: *Conciones de tempore*, t. 1-4, Lizbona 1573-1576, *Conciones de sanctis*, t. 1-2, Lizbona 1578, *Collecta moralis philosophie*, t. 1-3, Lizbona 1571 (*Lexicon*, t. 6, szp. 1195).

¹⁷⁸ Mógł to być Haymo (Haimo, Heimo, Hemma z Halberstadt) († 853), benedyktyn z Fuldy. Podał on wypisy z tekstów Rufinusa z Akwilei (ok. 345-410), który wcześniej dokonał opracowań tekstów Ojców Kościoła, głównie Orygenesusa i Euzebiusza (*Lexicon*, t. 4, szp. 1325; MEKA, s. 647).

¹⁷⁹ Żywot św. Jacka, dominikanina, został wydany po włosku z okazji kanonizacji: *Della vita, miracoli e canonizzazione di S. Giacinto Polaccho dell'ordino di San Domenico...*, Venezia 1594. Trudno powiedzieć czy był to przekład tego dzieła (Estreicher, t. 18, s. 368).

¹⁸⁰ Mogła to być *Scala paradisi* św. Jana Klimaka (J. Długosz, *Biblioteka klasztoru w Wiśniczu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 13 (1966) s. 125).

¹⁸¹ Gabriel Biel (1410-1493), wykładowca teologii na uniwersytecie w Tybindze. Jego kazania, *Sermones de festivitibus Christi, Sermones de festivitibus virginis Mariae, Sermones de sanctis, Sermones de tempore*, zostały wydane w 1519 r. w Bazylei i w 1619 r. w Kolonii (*Lexicon*, t. 2, szp. 454; TRE, t. 6, s. 488-490).

¹⁸² Można przyjąć, że był to traktat liturgiczny Mikołaja z Błonia († ok. 1438), kapelana biskupa Stanisława Ciołka, wydany pod tym właśnie tytułem we Wrocławiu około 1480 r. Dzieło to cieszyło się dużą popularnością, miało liczne przedruki (M. Jabłoński, *Teoria duszpasterstwa (wiek XVI- XVIII)*, w: *Dzieje teologii*, s. 312; SPTK, t. 3, s. 114-115).

¹⁸³ Było to dzieło św. Teresy od Jezusa z Avila († 1582), jednej z największych postaci niewieścich w Kościele. Tłumaczenia dokonał S. Nucérina, wydane zostało w Krakowie 1623 r.

In Octavo

177. Bibliorum Sacrorum opera tria
178. Gora Quadragesimali
179. Liber priorum Aristotelis¹⁸⁴
180. Tomus 2dus Concionum Granatensis¹⁸⁵
181. Instructio conscientiae Lopes¹⁸⁶
182. Phisica Aristotelis¹⁸⁷
183. He[...] Annotationes
184. De indalgentys et Jubileis Alexandri
185. Promptuarium Brevleg opera duo¹⁸⁸
186. Conciones Aduentus Petri
187. Conciones Philipps Dies¹⁸⁹
188. Homiliae Joanis Tauleri¹⁹⁰
189. Novum testamentum opera duo
190. Commentaria in Evangelia
191. Joanis Osorý opera duo¹⁹¹
192. Diodori Siacli Historiae¹⁹²
193. Thomae Stapletonis¹⁹³
194. Postilla aurea in Evangelia
195. Summa Virtutum et Vitiorum¹⁹⁴
196. Loces communes Theologici
197. Lopes¹⁹⁵

pod tytułem: *O Fundaciach Zakonu y Klasztorów Karmelitów y Karmelitanek Bosych* (Estreicher, t. 31, s. 105).

¹⁸⁴ Mogły to być wypisy z najważniejszych dzieł Arystotelesa.

¹⁸⁵ Zob. przypis 110.

¹⁸⁶ Lopez Ludwik († 1595), teolog moralny. Podanym dziełem było *Instructorium conscientie*, Salamanca 1585. Z racji praktycznych wskazówek, cieszyło się ono dużą popularnością (*Lexicon*, t. 6, szp. 1140).

¹⁸⁷ Wielkie dzieło Arystotelesa, w którym podejmował zagadnienia dotyczące świata przyrody, jednak bardziej w ujęciu ontologicznym (G. R e a l e, *Historia filozofii starożytnej*, t. 2: *Platon i Arystoteles*, Lublin 1996, s. 439).

¹⁸⁸ Było to zapewne *Promptuarium morale super Evangelia festorum* Laurentego Beyerlincka (1576-1627), teologa belgijskiego, wydane w 3 tomach w Kolonii 1616 r. (*Lexicon*, t. 2, szp. 330-331).

¹⁸⁹ Filip Diez (XVI w.), franciszkanin z Portugalii, napisał około 6 tomów kazań (Jöcher, t. 2, szp. 123).

¹⁹⁰ Jan Tauler, dominikanin, jeden z największych mistyków i kaznodziei w średniowieczu. Był pod wpływem Ekharta (EKość., t. 28, s. 244-245; *Lexicon*, t. 2, szp. 738).

¹⁹¹ Zob. przypis 109.

¹⁹² Diodor Sycylijski (80 p.n.e.), autor *Biblioteki*, która zawierała dzieje od początku świata do wojny Cezara z Galami (MEKA, s. 192).

¹⁹³ Zob. przypis 88.

¹⁹⁴ Chodzi zapewne o dzieło Guillaume Perault *Summa virtutum ac vitiorum Guilhelmi Paraldi Episcopi Lugdunensis de Ordine Predicatorum*, może wydanie Paryskie z 1500 r.

¹⁹⁵ Mógł to być Lopez Ludwik; zob. przypis 119.

198. Brevissimae in D. Paulum Scholastica Gagney¹⁹⁶
199. Granatensis libri 4 distincti¹⁹⁷
200. Bassaus libri in distinctis operibus quinque¹⁹⁸
201. Didaci de lavega libri 4¹⁹⁹
202. Conciones Egidy
203. Rudolphi Ardensis in Epistolas²⁰⁰
204. Homiliae [...]
205. Novum testamentum Graecolatinorum
206. Terenty Comediae²⁰¹
207. Homiliae Clichtovei opera duo distincta²⁰²
208. Thesaurus Bibliorum
209. Skarbnica Hieronimi Powodowy²⁰³
210. Annotationes Braciey
211. Quadragesimale Valentini Posnanski²⁰⁴
212. De Sanctis Epistolae Germanae²⁰⁵
213. Annotationes Cathechismi scriptae

¹⁹⁶ Jan Gaganacus († 1549), kanclerz uniwersytetu w Paryżu, doradca Franciszka I. Podanym dziełem było *Brevissima et facilima in omnes d. Pauli epistolas scholia*, Paris 1552 (Jöcher. t. 2, szp. 825; *Lexicon*, t. 4, szp. 485)

¹⁹⁷ Zob. przypis 110.

¹⁹⁸ Piotr Besse; zob. przypis 5.

¹⁹⁹ Mógł to być Didacus Estella (1524-1578), franciszkanin, kaznodzieja w Madrycie, wydał *Modus concionandi*, Salamanca 1576. Niewykluczone, że chodziło tu Emmanuela de Vegę (1553-1640), jezuitę, profesora Akademii Wileńskiej (*Lexicon*, t. 3, szp. 370; SPTK, t. 4, s. 372-373).

²⁰⁰ Rudolf Ardens († 1200), teolog i filozof, autor ponad 200 homilii; główne jego dzieło to *Speculum universale* (*Lexicon*, t. 8, szp. 967-968).

²⁰¹ Publius Terentius Afer (185-159 p.n.e.), wybitny komediopisarz rzymski, napisał sześć komedii: *Andria*, *Hecyra*, *Heautontimorumenos*, *Eunuch*, *Phormio*, *Adelphoe*. Poruszał w nich między innymi problem wychowania młodzieży (MEKA, s. 739-740).

²⁰² Jodok Clichtoveus (ok. 1472-1543), humanista francuski i teolog, autor dzieł polemicznych i ascetycznych. Do polemicznych należały: *Antiluthers*, Paris 1524, *Compendium veritatum ad fidem pertinentium contra erroneas Lutheranorum assertiones*, Paris 1529, ascetycznych: *De laude monasticae religionis opusculum*, Paris 1513, *De vita et moribus sacerdotum*, Paris 1519 (*Lexicon*, t. 2, szp. 1234).

²⁰³ Był to Hieronima Powodowskiego *Katechizm Kościoła powszechnego* (zob. przypis 88), który po uzupełnieniu dowodami z *Pisma św.* został wydany powtórnie pt. *Skarbnica Biblii świętej*, Poznań 1577 (R e c h o w i c z, *Teologia pozytywno-kontrowersyjna*, s. 78; SPTK, t. 3, s. 431-432).

²⁰⁴ Walenty z Poznania (Wróbel) (1475-1537), profesor Akademii Krakowskiej, kaznodzieja. Podane dzieło to *Opusculum Quadragesimale*, Lipsiae 1537 (*Nowy Korbut*, t. 3, Warszawa 1965, s. 417; SPTK, t. 4, s. 468).

²⁰⁵ Może chodziło o św. Germanusa (ok. 496-576), biskupa Paryża. Przypisywano mu dwa listy o liturgii wczesnego Kościoła w Galii, których on jednak nie był autorem (*Lexicon*, t. 4, szp. 756-757).

214. Homilia Beda V[ene]ra[bi]lis²⁰⁶
215. Scrutinium Sacerdotale²⁰⁷
216. Sermones S. Augustini²⁰⁸
217. Nicolai Sardini Honoragia
218. Divi Irenei opera Episcoporum²⁰⁹
219. Hieronimi Osorj de institutione²¹⁰
220. Sermones Guil[...] Spirituales
221. Sermones Joanis Gierj
222. Homiliae eiusdem
223. [...] Historiarum
224. Pauli Novj Historiae
225. Homiliae Hoimester²¹¹
226. Lucian Samostadorsis Dialogi²¹²
227. Loci commune Theologorum
228. Examen Antony fernandes²¹³
229. Dictionarium Concionum²¹⁴
230. Jacobus Gorscius de Pastore²¹⁵
231. Julius faciegus Societatis Jesu
232. Aphtonj Progimnasmata

²⁰⁶ Beda Czcigodny (Venerabilis) (ok. 672/673-735), żył w klasztorze benedyktynów w Anglii, doktor Kościoła, teolog i historyk. Zachował się 50 jego homilii; są to w dużej mierze komentarze do *Ewangelii św.* (EK, t. 2, s. 170-171).

²⁰⁷ Mogło to być dzieło Celsusa Maphensa († 1503), kanonika regularnego kongregacji laterańskiej w Krakowie, *Scrutoriu Confessionis peroptimu Celsi maphes*, Cracoviae 1508 (Jabłóńsk i, *Teoria duszpasterstwa*, s. 312; *Estreicher*, t. 22, s. 136).

²⁰⁸ Św. Augustyn (354-430), Ojciec Kościoła, biskup Hippony. Może chodzi tu o jego *De sermone Domini in monte* (*Lexicon*, t. 1, szp. 1094-1102).

²⁰⁹ Św. Ireneusz († ok. 202), Ojciec Kościoła, biskup Lyonu, napisał m.in.: *Contra haereses, Demonstratio apostolicae praedicationis*. W tym ostatnim dziele podał wykład podstawowych prawd wiary (EK, t. 7, s. 447).

²¹⁰ Hieronim Osorio (ur. 1506), teolog, pisarz polemiczny, nazywany portugalskim *Cicero*, napisał m.in. *In epistolam Pauli ad Romanos libri IV, Paraphrasis in Psalmos* (Jöcher, t. III, szp. 1126).

²¹¹ Był to zapewne Jan Hoffmeister († 1547), augustianin, występował przeciwko nauce Marcina Lutra. Podane dzieło to jego *Homiliae*, t. 1-2, Ingolstadt 1547 (*Lexicon*, t. 5, szp. 415-416).

²¹² Z pewnością chodzi tu o Lukiana z Samostat (ok. 123-190), autora dialogów satyryczno-filozoficznych. Podanym dziełem były jego *Dialogi bogów*, w których parodiował mity (*MEKA*, s. 430-431).

²¹³ Może chodziło tu o Antonio Fernandez (1570-1634), jezuitę, który w 1602 r. wyjechał na misje do Indii (*Lexicon*, t. 4, szp. 84).

²¹⁴ Był to słownik przeznaczony dla kaznodziejów.

²¹⁵ Jakub Górski (1525-1585), profesor Akademii Krakowskiej, polemista. Podane dzieło to *Liber Tertius, sive de Pastore. Cui in calce oratio Stanislai Socolovii de uestitu Haereticorum*, Cracoviae 1580 (*Estreicher*, t. 17, s. 261).

233. Commentarius de anima²¹⁶
 234. Explicatio psalmi Miserere
 235. Joannes Ferrus²¹⁷
 236. Paradisus gloriae de Lovega²¹⁸
 237. Basseus Quadragesimalis²¹⁹
 238. Petri Lombardi²²⁰
 239. Homiliae Haimonis²²¹
 240. Ludstia de differentys inter Calvinistas²²²
 241. Dialysis Niemoiowskiego²²³
 242. Instructiones Monasticae
 243. Liber der ratione Studÿ pueritis
 244. Marcus Marulus²²⁴
 245. Fulgantÿ Methaeologia²²⁵
 246. De Substantia Verbi Dei
 247. Sermones Helmesÿ²²⁶
 248. Thesaurus Sententiarum²²⁷
 249. Conclusiones D. Augustini²²⁸

²¹⁶ Może były to komentarze do słynnego traktatu Arystotelesa *O duszy*.

²¹⁷ Zob. przypis 24.

²¹⁸ Mogło tu chodzić o kaznodzieję hiszpańskiego Diego della Vegę (Długosz, *Biblioteka klasztoru*, s. 124).

²¹⁹ Wyżej (poz. 200) podano pięć różnych dzieł Piotra Besse, tu znajdowały się kazania na okres Wielkiego Postu.

²²⁰ Zob. przypis 50.

²²¹ Haimo z Auxere († ok. 859), benedyktyn, egzegeta. Mogły to być jego *Homilien de tempore* (*Lexicon*, t. 4, szp. 1325).

²²² Dzieło to było poświęcone polemice z wyznawcami kalwinizmu.

²²³ Jakub Wujek *Dialysis. To iest rozwiązanie abo zebranie assercyj Pana Jakuba Niemojowskiego z dowodami iego naprzeciw jezuitom poznańskich wydanych*, Poznań 1580 (B. Natolski, *Humanizm jezuicki i teologia pozytywno-kontrowersyjna w XVII i w XVIII w.*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, s. 159). Estreicher podaje, że była to praca oparta na łacińskim liście Gratiana, w którym on relacjonował dysputę odbytą między Jakubem Niemojowskim, kalwinem, i Franciszkiem Toletem, jezuitą, na sejmie w 1574 r. w Warszawie (Estreicher, t. 23, s. 123; tamże, t. 29, s. 138).

²²⁴ Zob. przypis 105.

²²⁵ Flugentius Fabius Planciadus (IV/V-V/VI w.), pisarz chrześcijański z Afryki, autor dzieła *Mitologiarum libri tres*, w którym dość naiwnie przedstawił sens starożytnych mitów. Natomiast tu chodzi o pracę Jana Ridewlla (ok. 1330), franciszkanina z Oksfordu, *Flugentius metaforalis*, którą oparł na dziele wspomnianego Flugentiusa (*Lexicon*, t. 4, szp. 427; tamże, t. 5, szp. 1075).

²²⁶ Był to prawdopodobnie Henryk Helmlesius († 1570), franciszkanin, polemista, kaznodzieja w Kolonii. Mogły to być jego *Homiliarum*, Köln 1556 (*Lexicon*, t. 5, szp. 223).

²²⁷ Autorem tego dzieła mógł być Andrzej Eborensis (Długosz, *Biblioteka klasztoru*, s. 124).

²²⁸ Może chodzi tu o *Retractationes* św. Augustyna, w którym podał pogląd na własną twórczość, omówił genezę i cel swoich pism (*EK*, t. 1, kol. 1087-1094).

250. Demostenis orations²²⁹
251. Zwierciadło Polskie²³⁰
252. Caÿ Julÿ Caesaris commentaria²³¹
253. Patent Epistolorum et Evangeliorum
254. Deliciarum Spiritualium libellus
255. De Aversione et Conversione
256. De Quatuor novissimis
257. Sililoquia D. Augustini²³²
258. Meditationes Christopheri
259. Homiliae D. Gregorÿ²³³
260. Summa Christianae Doctrinae opera duo
261. Granatensis opera duo²³⁴
262. Livÿ Patanÿ Historiae²³⁵
263. Aphorismi Confessariorum liber unus²³⁶
264. Figurae Bibliorum
265. Flores Bibliorum
266. Miditationes D. Augustini²³⁷
267. Vincentÿ [...]
268. Directorium Confessariorum²³⁸
269. Lucÿ pinellae de perfectione
270. Manuale Sacramentorum

²²⁹ Demostenes (384-322 p.n.e.), najślawniejszy mówca grecki. Zachowało się 61 mów, jednak autentyczność części z nich jest kwestionowana (MEKA, s. 186).

²³⁰ Szymon Wysocki (1546-1612), jezuita, tłumacz, wychowawca Zygmunta Wazy. *Wielkie Zwierciadło przykładów*, Kraków 1612, było tłumaczeniem dzieła Jana Majora (SPTK, t. 4, s. 486-488).

²³¹ Juliusz Cezar napisał dwa dzieła zatytułowane *Commentarii: rerum gestarum belli Gallia i rerum gestarum belli civilis* (Vademecum, s. 65-66). Pod nazwą *commentaria* kryło się zapewne jedno z tych dzieł.

²³² *Soliloquia* to najbardziej osobisty traktat filozoficzny św. Augustyna; zawiera rozmyślenia, modlitwę i badanie stanu własnej duszy (EK, t. 1, kol. 89).

²³³ Mogły to być *Homiliae* św. Grzegorza Wielkiego (ok. 540-604), papieża (*Lexicon*, t. 4, szp. 1177-1179).

²³⁴ Zob. przypis 110.

²³⁵ Liwiusz z Padwy (59 p.n.e.-17 p.n.e.), historyk rzymski, napisał dzieło *Ab urbe condita libri*, z którego zachowały się streszczenia wszystkich ksiąg, z wyjątkiem 136 i 137; są to tzw. *perioche* (MEKA, s. 425).

²³⁶ Chodzi tu o dzieło Emanuela Sa (1530-1596), jezuitę, *Aphorismi confessariorum*, Coloniae 1600, w którym zebrał opinie doktorów Kościoła na temat przypadków sumienia (EKośc., t. 24, s. 111; J. B a j d a, *Teologia moralna w XVII-XVIII wieku*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, s. 280).

²³⁷ Może chodzi tu o słynne *Confessiones (Wyznania) św. Augustyna*.

²³⁸ Było to zapewne dzieło Jana Polanco († 1577), jezuitę, *Directorium ad confessarii ac confitentis manus recte obeundum*, zachowane w wydaniach z 1580 i 1600 r. *Directorium* Polanco zalecano w Polsce na równi z *Pismem św. (J a b ł o Ń s k i, Teoria duszpasterstwa*, s. 342).

271. Edmundi Campiani²³⁹
272. Instructio Confessoriorum²⁴⁰
273. Ars concionandi
274. Am[b]rosius Macrobius²⁴¹
275. Breuiloqax Sine principio et fine²⁴²
276. Institutiones Juris civilis²⁴³
277. Historiae Quinti Rufi²⁴⁴
278. Caÿ Julÿ Caesaris²⁴⁵
279. Valerius Maximus²⁴⁶
280. Virtutum et Vitiorum exempla
281. Thesaurus precum
282. Compendium Morale Novary²⁴⁷
283. Prophetia Isaiaë²⁴⁸
284. Soliloquia D. Augustini²⁴⁹
285. Scintillae defensionis
286. Psalmodium liber
287. Historae Romanae Epitome²⁵⁰
288. Enchi[ri]dion Locorum

²³⁹ Edmund Compion (1540-1581), jezuita z Anglii, pracował w Pradze, wydał *Rationem decem quibus fretus certamen anglicanae Ecclesiae* (EK, t. 4, kol. 662).

²⁴⁰ Chodzi tu o dzieło Hieronima Powodowskiego *Brevis et Methodica Audiendarum Confessionum. In gratiam rudiorum Sacerdotum carptim collecta aedita per Hieronymum Povedium Canoniciu Posnan*, Posnaniae 1577 (Estreicher, t. 25, s. 190).

²⁴¹ Macrobius Ambrosius (IV w.), pisarz łaciński, autor komentarzy do dzieł Cyncerona. Napisał *Commentarius ex Cicerone in somnium Scipionis*, gdzie rozważał zagadnienie duszy. Jego pisma zostały wydane w 1670 r. (Jöcher, t. 3, szp. 1751; MEKA, s. 442).

²⁴² Prawidłowy zapis „Breviloquia”.

²⁴³ Mogło to być dzieło Andrzeja Lipskiego (1572-1631), biskupa krakowskiego, kancлера wielkiego koronnego, sekretarza Zygmunta III Wazy, *Practicarum observantionum ex iure civili et saxonico*, którego pierwsze wydanie ukazało się w 1602 r. w Rydze, drugie w 1619 r. w Krakowie. Lipski przedstawił w nim praktykę sądów asesorskich (PSB, t. 17, s. 415; SPTK, t. 2, s. 536).

²⁴⁴ Chodziło tu chyba o Rufina z Akwilei (ur. 345), który dokonał przekładu z greki na łacinę *Historii Kościoła* Euzebiusza (Vademecum, s. 108).

²⁴⁵ Zachowały się tylko dwa dzieła Juliusza Cezara; zob. przypis 164.

²⁴⁶ Valerius Maximus (I w. n.e.) napisał *Factorum et dictorum memorabilium libri IX*, które zawiera zbiór anegdot dotyczących wielkich wydarzeń (MEKA, s. 777).

²⁴⁷ Marcin Azpilcueta (Navarus) (1493-1586), augustianin, teolog moralny, wydał *Enchiridion sive manuale confessoriorum et poenitentium*, Rom 1590. Podręcznik ten był wzorem dla innych prac z zakresu teologii moralnej. Podane *Compendium* można uznać za to właśnie dzieło (*Lexicon*, t. 1, szp. 1160; Bajda, *Teologia moralna*, s. 274).

²⁴⁸ Była to księga prorocत्व Izajasza, pierwszego z wielkich proroków (VIII w. p.n.e.).

²⁴⁹ Zob. przypis 165.

²⁵⁰ Mogły to być wypisy z prac starożytnych historyków o dziejach Rzymu bądź ich streszczenia.

289. Bocianus²⁵¹
 290. Sermones pavati
 291. Clipeus patientiae²⁵²
 292. Promptuarium morale²⁵³
 293. Epitome Joanis feri²⁵⁴
 294. Platus²⁵⁵
 295. De Tropis [...]
 296. Korab²⁵⁶
 297. Conciones Grodicy²⁵⁷
 298. Wolski 2dus Elucidarins Dialogicus²⁵⁸
 299. Thomas de Kempis²⁵⁹
 300. Ex[...]
 301. Aristoteles²⁶⁰
 302. Mantuanus Carmelita
 303. Malleus Maleficarum²⁶¹
 304. Thesaurus Exorcismorum²⁶²

²⁵¹ Marcina Bonciana (1585-1631), moralista. Jego teologia moralna uznana za klasyczne dzieło została wydana jako *Compendium theologiae moralis*, Lugduni 1631 (Bajda, *Teologia moralna*, s. 285; *Lexicon*, t. 2, szp. 579).

²⁵² Autorem dzieła mógł być Corneus Jacobus, *Clypeus Patientia.*, Lugdani 1627.

²⁵³ Wśród znanych teologów moralnych można wymienić: Marcina Azpilcuete (1493-1586), Franciszka Toletusa (1532-1596), Marcina Bonciana (1585-1631), Henryka Busenbauma († 1668). Najbardziej popularnym podręcznikiem teologii moralnej było dzieło Busenbauma *Medulla theologiae moralis*, Monaster 1645. Miało ono aż 200 wydań w różnych krajach Europy; w Polsce drukowano *Medullę* w Lublinie, Sandomierzu i Braniewie (Bajda, *Teologia moralna*, s. 284).

²⁵⁴ Były to wypisy z dzieł Jana Wilda; zob. przypis 24.

²⁵⁵ Hieronim Platus († 1591), jezuita z Włoch, autor dzieł z zakresu życia duchowego (Długosz, *Biblioteka klasztoru*, s. 124; Jöcher, t. 3, szp. 1627).

²⁵⁶ Hieronim Powodowski (zob. przypis 88) *Korab zewnętrzznego Potopu, czyli sposób zbawienny przeciw zbytkom w iedzeniu y picciu*, Kraków 1578 (Estreicher, t. 25, s. 191).

²⁵⁷ Były to jedne z kazań Stanisława Grodzickiego (zob. przypis 94), który wydał, m.in.: *Quadryplices conciones...In dominicas Septuagesimae, Sexagesimae, Quiquagesimae*, Cracoviae 1607, *Concio de passione Domini Nostri Jesu Christi*, Cracoviae 1607 (SPTK, t. 1, s. 593).

²⁵⁸ Może chodzi tu o Franciszka Wolskiego († 1685), karmelitę, który wydał także *Cyrus philosophici Vladislavianae fundationis. Disputationes ex scientia naturali, octo libris Physicis Aristotelis*, Cracoviae 1635 (Estreicher, t. 33, s. 296).

²⁵⁹ Tomasz a Kempis (1379/80-1471), człowy przedstawiciel nowego kierunku ascezy, autor słynnego dzieła *O naśladowaniu Chrystusa* (*Lexicon*, t. 10, szp. 144-145).

²⁶⁰ Jedno z dzieł Arystotelesa bądź też wypisy z kilku.

²⁶¹ *Malleus maleficarum* to dzieło dwóch dominikanów Jakuba Sprengera (1436-1499) i Henryka Institora († 1505), którego pierwsze wydanie ukazało się w 1486 r. (*Lexicon*, t. 9, szp. 987; tamże, t. 5, szp. 713).

²⁶² Chodziło tu zapewne o *Thesaurus Exorcismorum atque coniurationem terribilium, potentissimorum, effica cissimorum, cum practica probatissima...*, Kolonia 1608, autorstwa

305. Liber Elegantiarum M. T. Ciceronis²⁶³
306. Ogrodek P. Marj²⁶⁴
307. Carcer Laureatus
308. Terentj Comediae liber 2dus²⁶⁵
309. Radulphi Ardensis²⁶⁶
310. Enchiridion Concionatorum²⁶⁷
311. Officia Discalceatorum
312. Przewodnik
313. [...] Societatis Jesu
314. Szymon Wysocki²⁶⁸
315. De Officio Poenitentiae
316. Instructio de perfectione²⁶⁹
317. Figura Biblorum
318. Summa Doctrinae Christianae²⁷⁰
319. Costenus²⁷¹
320. Adagia Erasmi Rotterdami²⁷²
321. Bruni Meditationes²⁷³

Valerii Polydori Patavini, Hieronymi Mengi Vitellianensis, Zachariae Vicecomitis i Petri Antonii Stampae (w zbiorach Biblioteki Kórnickiej).

²⁶³ Pod tym zapisem kryły się zapewne słynne mowy Cycerona, których zachowało się 58 (MEKA, s. 151).

²⁶⁴ Podany tu został *Ogród fiołkowy karmelitański* Mikołaja Grodzińskiego, wydany w 1673 roku w Krakowie (Estreicher, t. 17, s. 395; zob. J. Bieniarzówna, A. T. P i o t r o w s k i, *Sanktuarium Maryjne w kościele OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie*, Kraków 1983, s. 46).

²⁶⁵ Zob. przypis 134.

²⁶⁶ Zob. przypis 133.

²⁶⁷ Może chodzi tu o *Enchiridion t.j. książki ręczne o nauce chrześcijańskiej*, Kraków 1558, Antoniego z Napchania (1494-1561), profesora Akademii Krakowskiej. Dzieło to miało charakter kazań katechizmowych, pisane w formie dydaktycznej i polemicznej (M. B r z o z o w s k i, *Teoria kaznodziejstwa*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, s. 385-386; SPTK, t. 1, s. 59).

²⁶⁸ Szymon Wysocki (zob. przypis 158) przekładał m.in. dzieła Franciszka Ariasa i Ludwika z Granady (SPTK, t. 4, s. 486-488).

²⁶⁹ Może chodzi tu o *De perfectione, Cracoviae 1624*, Jerzego Tyszkiewicza (1571-1625), jezuita, rektora seminariów w Kaliszu, Toruniu i w Poznaniu (Estreicher, t. 31, s. 484; zob. K. G ó r s k i, *Teologia ascetyczno-mistyczna*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, s. 453).

²⁷⁰ Trudno powiedzieć czy mogło tu chodzić o *Summę teologiczną* św. Tomasza z Akwinu.

²⁷¹ Chodzi tu o Mateusza z Kościana (Costenusus) († 1545), profesora Akademii Krakowskiej, dogmatyka i biblistę, autora *Examen spirituum et visionum cum Parens ad agendum poenitentiam*, Cracoviae 1542, *Cohoratio sarmaticarum ecclesiarum*, Cracoviae 1543 (SPTK, t. 3, s. 378-379).

²⁷² Erazm z Rotterdamu (ok. 1469-1536), wybitny humanista, podane *Adagia* napisał w 1500 r. Dziewięć tomów jego dzieł wydano w 1540 r. w Bazylei (*Lexicon*, t. 3, szp. 955-957).

²⁷³ Mogło tu chodzić o dzieło Bruni Vincenzo (1532-1594), jezuita, pisarza ascetycznego, *Meditazioni sopra i principali misteri della vita, passione e risurrezione di Cristo*, t. 1-4, Venezia 1585-1588 (EK, t. 2, s. 1110). Wydanie po łacinie ukazało się w 1624 r. w Kolonii.

322. *Exercitia Spiritualia*²⁷⁴
 323. *Brevis instructio audiendum Confessionum*²⁷⁵
 324. *Valerius de prudentia*²⁷⁶
 325. *Directorium Confessionarium*²⁷⁷
 326. A[...] *Reformatus*
 327. *Epidorgium*
 328. *Liber exercitiorum Spiritualium*
 329. *Caŷ Crŷspi Salustŷ Historiae*²⁷⁸
 330. *Granatensis exercitia*²⁷⁹
 331. *Enchiridion Divi Augustini de fide spe et Charitate*²⁸⁰
 332. *Bellarminus de Aeterna felicitate*²⁸¹
 333. *Moscicensis*²⁸²
 334. *Thesaurus Carmelitarum*²⁸³
 335. *Balarminus de [...] mentis*²⁸⁴
 336. *Index librorum prohibitorum*²⁸⁵
 337. *Paulus[...]*
 338. *Amicus fidelis*
 339. *Bartholomeus Salutius*
 340. *Enchiridion Meditationum*

²⁷⁴ Mogło to być tłumaczenie dzieła Jakuba de Bagnacaballo *Execita spiritualia omnium religiosorum accommodata*, Cracoviae 1622, dokonane przez Adriana Bratkowica (1580-1639), franciszkanina (G ó r s k i, *Teologia ascetyczno-mistyczna*, s. 441; SPTK, t. 1, s. 211).

²⁷⁵ Może chodzi tu o dzieło Marcina Fornariusza († 1612) *Institutio Confessariorum* (J a b ł o Ń s k i, *Teoria duszpasterstwa*, s. 342).

²⁷⁶ Mógł to być Valerianus Magnus (1586-1661), kapucyn, mistyk, teolog moralny, kaznodzieja w Austrii i Czechach. Jego traktaty filozoficzne zostały wydane w 1643 r. w Wiedniu (Jöcher, t. 4, szp. 1409-1411).

²⁷⁷ Wyżej, pod pozycją 268, został podany ten sam tytuł; może był to drugi egzemplarz tego dzieła.

²⁷⁸ Gaius Sallusticus Crispus (ur. 86 p.n.e.), historyk rzymski. Podane *Historiae* opowiadają zdarzenia od 70 do 67 r. p.n.e., jest to tylko pierwsze pięć ksiąg, które się zachowały. Dzieło ma charakter moralizatorski (*Vademecum*, s. 110).

²⁷⁹ Zob. przypis 110.

²⁸⁰ *Enchiridion* został napisany przez św. Augustyna w latach 423/424 (*Lexicon*, t. 1, szp. 1100).

²⁸¹ Św. Robert Bellarmin (1542-1621), jezuita, jeden z bardziej znanych apologetów Kościoła, autor małego katechizmu *Dottrina cristiana breve*, Rom 1597, który miał 400 wydań (*Lexicon*, t. 2, szp. 160).

²⁸² Był to zapewne Mikołaj z Mościsk (1559-1632), dominikanin, pisarz ascetyczny, moralista. (SPTK, t. 3, s. 118-119; zob. K. G ó r s k i, *Duchowość chrześcijańska*, Wrocław 1978, s. 161-166).

²⁸³ Autorem dzieła był Cyprian od św. Marii, karmelita (D ł u g o s z, *Biblioteka klasztoru*, s. 125).

²⁸⁴ Zob. przypis 214.

²⁸⁵ Mógł to być *Index librorum prohibitorum, cum regulis confectis per Patres Tridentio Synodo dylectus*, wydany w Krakowie w 1603 r. (Estreicher, t. 18, s. 565).

341. *Instructio Sacerdotum*²⁸⁶
342. *Drexelius de Aeternitate*²⁸⁷
343. *Lucy fenestellae*
344. *Problemata Aristotelis*²⁸⁸
345. *Theatrum politicum Ambrosy Marciani*
346. *Memoriale Vitae Christianae Granatensis*²⁸⁹
347. *Diodacus de Lavega Super Evangelia*²⁹⁰
348. *Idem super festa*
349. *Thesaurus Phrasium Poeticarum*
350. *Manipulus celebriorum Sententiarum*
351. *Off[ciu]m B. M. V. Romanum*
352. *Gabriel fullonensis in medicinis*
353. *Baptista platina de honestetate[...]*
354. *Justinus Historicus*²⁹¹
355. *Dictionarium pauperum sine principio*
356. *De Officio [...]*
357. *Simonis Starovolski de iure civili*²⁹²
358. *Novum testanentum latinum in parvo*
359. *Ceremoniale Fr[atrum]um Discalceatorum*
360. *Flores doctorum in duodecimo*
361. *Psalmi Himni collectae in duodecimo*
362. *Elementa ad confessiones in duodecimo*²⁹³
363. *Franciscus Costerus de 4 Novissimis*²⁹⁴
364. *Cathechismus ex concilio Tridentino in duodecimo*

²⁸⁶ Mogło chodzić o dzieło Franciszka Toletusa (1534-1596), jezuita, profesora na uniwersytecie w Salamance, *De instructione sacerdotum. De peccatis*, Lyon 1599 (*Lexicon*, t. 10, szp. 237-238).

²⁸⁷ Jeremiasz Drexel (1581-1639), jezuita, kaznodzieja w Monachium, asceta, był autorem *De Aeternitate considerationis*, München 1620 (*Lexicon*, t. 3, szp. 573).

²⁸⁸ *Problemata* Arystotelesa zachowały się w części, ich autentyczność nie jest pewna (W. T a t a r k i e w i c z, *Historia filozofii*, t. 1, Warszawa 1978, s. 105).

²⁸⁹ Może chodzi tu o dzieło Ludwika z Granady (zob. przypis 110) *Ecclesiasticae rhetoricae libri sex*, Lisbona 1576 (*Lexicon*, t. 6, szp. 1195).

²⁹⁰ Wyżej, pod pozycją 201 zostało zapisane *Didaci*, może chodzi o tego samego autora.

²⁹¹ Justyn (Marcus Junianus Justinus), historyk łaciński z III w. Napisał *Compendium z Historii Trogusa* (MEKA, s. 357).

²⁹² Szymon Starowolski *Commentarius in IV libros institutionum iuris civilis*, Cracoviae 1638 (S P T K , t. 4, s. 191).

²⁹³ Chodzi tu o bardzo popularne dziełko Mikołaja z Mościsk (zob. przypis 215) *Elementa ad s. Confessiones non tantum sacerdotibus in foro Poenitentiae tyronibus apprime necessaria*, Cracoviae 1603. W dziele tym autor pozostawał pod silnym wpływem Marcina Azpilceuty (B a j d a, *Teologia moralna*, s. 281-282).

²⁹⁴ Franciscus Coster (1531-16190, jezuita, wydał m.in.: *Enchiridion controversarium praecipuarum in religionae, Annotationes in novum Testamentum, Meditationes super Evangelia, Thesaurum concionum in singulos Quadragesimae dies* (Jöcher, t. 1, szp. 2140-2141).

365. Libellus de quatuor novissimis
366. Synodus sine principio
367. Conciones de Verbo Dei
368. Liber Italicus
369. Liber de imitatione B. M. V.
370. Justus Lipsius²⁹⁵
371. Compendium Novarÿ opus Unum²⁹⁶
372. Clingius in Octavo²⁹⁷
373. Ennarationes in Evangelia Poligrani
374. Liber Prophetanum
375. Joseph prorex Aegipti
376. Discurs Radziwiła²⁹⁸
377. Bulla supra formam Juramenti

---

²⁹⁵ Justus Lipsius (1547-1606), filolog, kalwin, w 1591 r. powrócił do Kościoła, jego dzieła zostały wydane w 7 tomach w Antwerpii 1614-1623.

²⁹⁶ Może chodzi tu o Marcina Azpiceutę („Novarrusa”), którego *Compendium* zostało już podane pod pozycją 282.

²⁹⁷ Zob. przypis 32.

²⁹⁸ Albrycht Stanisław Radziwiłł (1593-1656), kanclerz Wielkiego Księstwa Litewskiego związany z dworem Zygmunta III, był pod wpływem jezuitów. Jego dzieło *Discurs Nabożny z kilku słów wzięty o Wystawianiu Naświętszej Panny Bogarodzicy Mariey swietskim, zakonnym, kaznodziejom potrzebny* ukazało się w Wilnie 1635 r. (Estreicher, t. 26, s. 61).

DIE KLOSTERBIBLIOTHEK DER KARMELETER IN KCYNIA

Zusammenfassung

Der Orden der Karmeliter kam 1621 nach Kcynia. Im Jahre 1835 wurde das Kloster auf Beschluß der preußischen Behörden aufgelöst.

Der Konvent von Kcynia besaß eine recht umfangreiche Bibliothek, deren Büchersammlung nach der Aufhebung des Klosters verstreut wurde. Die Bücher wurden unter die Dekanatsbibliotheken verteilt. Ein Verzeichnis der Bücher aus der Karmeliterbibliothek in Kcynia ist im "Inventarium" von 1681 enthalten. Diese Büchersammlung zählte 377 Titel, zusätzlich wurden auf einer getrennten Liste noch 12 liturgische Bücher genannt. Die Bücher wurden auf den aufeinanderfolgenden Seiten des "Inventariums" in zwei Spalten beschrieben, und zwar nach dem Kriterium ihrer Größe. Weil der Titel bei einem beträchtlichen Teil der genannten Bücher nur in Kurzfassung erscheint, ist es schwierig, sie zu identifizieren. An vielen Stellen werden keine Autoren genannt. Da die Patres, die dieses Verzeichnis anfertigten - Bertold Wojaczewski und Kazimierz Szodrowicz -, nicht imstande waren, einige beträchtlich defekte Bücher näher zu bestimmen, schrieben sie bei diesen Titeln "ohne Anfang und Ende" ("sine principio et fine"). Das Verzeichnis ordnet die Büchersammlung auch nicht thematisch; berücksichtigt wurde nur die Größe der Bücher in drei Formaten (in folio, in quarto, in octavo). In der im Folgenden angegebenen Beschreibung dieser Bibliothek wurde eine Gliederung nach den Inhalten der besprochenen Werke vorgenommen, und zwar: liturgische Bücher, Heilige Schrift und Bibelexegese, Kirchenväter, Theologie, Verteidigung des Glaubens, Predigtschaffen (die meisten Bücher), Spiritualität, Philosophie, Geschichte, Grammatik und Bücher für den Lateinunterricht sowie verschiedene Werke.

Nach der Analyse dieser Büchersammlung scheint es, daß der Orden der Karmeliter ein stärkeres Interesse an der Kontemplation hatte als am intellektuellen Leben - was mit den allgemeinen Prinzipien der karmelitanischen Spiritualität durchaus übereinstimmen würde.

Ryszard Skrzyaniarz

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich